LAURA BADESCU

ANTOLOGIA
LIMBII ROMÂNE LITERARE

EPOCA VECHE: 1521 - 1780

FRAGMENTE

CUPRINS

TEXTE (1521-1780)

1. *Scrisoarea* lui Neacşu, ^{x}Câmpulung, jud. Argeş, [29/30 iunie 1921]
2. *Tetraevanghel,* ^{x}Sibiu, [1551-1553]
3. *Întrebare creştinească,* ^{x}Braşov, [1560]
4. *Liturghierul* lui Coresi, ^{x}Braşov, [1570]
5. *Carte de cântece,* ^{x}Cluj, [1571-1575].
6. *Psaltirea Scheiană*, ^{x}Moldova, [1573-1578]
7. *Psaltirea slavo-română,* Braşov, 1577
8. *Moartea lui Avraam*, ^{x}Măhaci, jud. Alba, [1580-1591]
9. *Palia* de la Orăştie, 1582
10. *Omilia la Înviere*, ^{x}Nordul Hunedoarei [1590-1602]
11. *Tatăl nostru*, Cracovia, 1594
12. *Leastviţa lui Ioan Sinaitul,* Mănăstirea Secu, jud. Neamţ, [1602-1613]

13 *Regulamentul vieţii monahale*, Iaşi, 20 sept.1626

14 *Act de judecată,* Rm.Vâlcea, 11 oct.1628

15 *Gromovnic*, Sărata Oltului - Scoreiu, jud. Sibiu, sept.-dec.1636

16 *Cuvânt de înmormântare,* Calafindeşti, jud. Suceava, 1639

17 Varlaam, *Răspuns împotriva catihismusului calvinesc*, Măn. Dealu, 1645

18 *Noul Testament* de la Bălgrad*,* Alba Iulia, 1648

19 *Tatăl nostru,* 1671 (într-o carte suedeză)

20 *Biblia de la Bucureşti*, 1688

21 Antim Ivireanul*, Scrisoarea...*, 13 ian. 1712

22 Antim Ivireanul, *Mijlocirile cu carele pot să rămâie dieţile temeinice şi nestrămutate*, Târgovişte, 1714

23 Antim Ivireanul, *Didahiile*, începutul sec. al XVIII-lea

24 Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, [1733-1743]

1. SCRISOAREA LUI NEACŞU

(xCâmpulung, j.Argeş), [29 sau 30 iunie 1521]

Acest text este cel mai vechi document în limba română care ni s-a păstrat. Aşa cum se observă, formulele epistolare sunt redate în limba slavonă, conţinutul propriu-zis al informaţiei transmise fiind exprimat într-o română fluentă, cu aspect de oralitate, ceea ce îndreptăţeşte presupunerea existenţei şi a altor texte scrise care l-au precedat.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii române vechi,* I, (1521-1639) Editura Academiei Române, 1994, p.51.

† *M(u)drom(u) i plemenitomu i čistitomu i Bgo*(m*) darovannomu župa(ñ)* Hanăş Begner *o(t) Braşo*v, *mno(g) z(d)ravie o(t)* Neacşul *o(t) Dlugopole*[1]. *I pa(k)*[2] dau ştire domnietale *za*[3] lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au ieşit den Sofiia şi aimintrea nu e. Şi se-au dus în sus pre Dunăre.

I *pa(k)* să ştii Domniia ta că au venit un om de la Nicopoe de mie mi-au spus că au văzut cu ochii lui că au trecut ceale corabii ce ştii Domniia ta pre Dunăre în sus. I *pa(k)* să ştii că bagă den toate oraşele câte 50 de oamini să fie în ajutor în corabii. I *pa(k)* să ştii cumu se-au prins neşte meşteri den Ţarigrad cum vor treace aceale corabii la locul cela strimtul ce ştii şi Domniia ta. I *pa(k)* spui domnietale de lucrul lu Mahamet-Beg, cum am auzit de boiari ce sînt megiiaş şi de genere-miu Negre, cumu i-au dat împăratul slobozie lu Mahamet-Beg, pre io-i va fi voia pren Ţeara Rumânească, iară el să treacă. I *pa(k)* să ştii Domniia ta că are frică mare şi Băsărăb de acel lotru de Mahamet-Beg, mai vârtos de Domniele voastre. I *pa(k)* spui domnietale ca mai-marele miu de ce am înţeles şi eu. Eu spui domnietale, iară Domniia ta eşti înţelept şi aceaste cuvinte să ţii Domniia ta la tine, să nu ştie oamini mulţi şi Domniele voastre să vă păziţi cum ştiţi mai bine. I Bi te ve(s)li(t), ami (n)u[4].

---

[1] Slavă, în trad.: Înţeleptului şi cinstitului şi de Dumnezeu dăruitului jupan Hanăş Begner din Braşov multă sănătate de la Neacşul din Câmpulung.

[2] Slavă, în traducere: şi iar

[3] Slavă, în traducere: pentru

[4]Slavă, în traducere : Şi Dumnezeu să te veselească, amin.

† M(u) dromu i čistitom (u) i Bgo(m) darovanom(u) župa(ñ) Hanăş Begner o(t) Braşov[5].

2. TETRAEVANGHEL

ˣSibiu, [1551-1553]

Scriere canonică de *lectură bisericească.* Textul este bilingv (slavo-român) şi prezintă pe coloane paralele versiunile. Exemplarul cel mai amplu păstrează numai textul *Evangheliei după Matei (*cap.3, v.17; cap.27, v.55). A fost tradus după *Biblia* lui Luther şi după Tetraevanghelul slavon din 1546, tipărit în judeţul Sibiu, de Filip Moldoveanul. Analiza lingvistică dezvăluie preponderent particularităţi dialectale bănăţean-hunedorene la care se adaugă unele trăsături dialectale moldoveneşti, introduse, probabil, la tipărire, de acel tipograf sas Filip – originar din Moldova. După locul unde a fost descoperit textul a circulat şi sub numele de *Evangheliarul de la Petersburg.*

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii române vechi,* vol. I, (1521-1639), Editura Academiei Române, 1994, p.53-54, 55.

<Cap. 13, v. 1-23>

Într-aceaea dzi, ieşi Isus den casa şî şedzu lângă mare. Şî adună-se către el narod mult, / cum el în corabiia întră şî şedzu şî tot narod pre lângă mare stătură. Şî greiia către ei cu pricile mult.

Obârşi-se gioi; vinere, 5 dumineca.

Zise Domnul aceasta pilda: Iaca, ieşi semănator se samăne. Semănând el, unele cădzură pre lîngă cale şi vineră pasările şî le culeseră. Alta cădzu spre piiatra, unde nu era pomânt mult, şî când rasări, căce că nu avea pomânt destul. Deca sore răsări, veştedzi, // că nu avea radicina, şî se uscă. Alta iară cădzu între spini şi crescură spini şî naduşiră-l. Alta cădzu în pomânt bun şi dede plod: acesta o sută, acesta şasezeci, acesta iară 30. Cine are urechi de audzire se audză.

---

[5] Slavă, în trad.: *Înţeleptuluii şi cinstitului şi de Dumnezeu dăruitului jupan Hanăş Begner din Braşov.*

Obârşi-se vineri; luini, a şasea dumineca.

Într-aceaea vreme, apropiiară-se ucenicii către Isus, ziseră lui: Că ce pren pilde greieşti lor ? Iară el raspunse şî zise lor: Că vouo / data iaste se înţeleageţi ascunsul împaraţiei cerului, acestora iară nu iaste data. Însa cine are da-se-va lui mai mult, iară cine n-are luva-se-va de la el ce are. Derept aceea în pilde greiesc lor, cum aceia cu ochii vederoşi nu vor vedea şî ceia ce aud nu vor audzi, nece vor înţeleage. Şî se va împlea în ei *prročustvo*[1] lui Isaia, greind: "Cu audzit audzîră, şî nu vor înţeleage, cu ochii vădzînd nu vor vedea. Îngroşatu-s-au inema acestor omini şi cu urechi agreu // vor audzi şi cu ochii vor miji, se nu alta varecând vor vedea cu ochii şi cu urechi vor audzi şî cu inema înţeleage-vor şî se vor întoarce şî-i vindeca-i voi". Însa ferici de ochii voştri că văd şi urechii voştri că aud. Derept spun vouo că mulţi proroci şî pravednici pohtit-au a vedea ce vedeţi, şî nu văzură, şi a audzi ce audziţi, şî nu auziră. Voi, iară, vreţi audzi pilda semănatorului: Toţi ce aud cuvântul Împaraţiei şî nu înţeleg , vine /cel reu şî răpeaşte sămănatul dentr-îinema lui; acesta iaste ce-i lângă cale semănat. Iară pre pietrile semănatura, acesta iaste cine aude cuvîntul şî forte cu bucuria priimeaşte, însă n-are radicina în sine, însa nestatutor iaste, cându e la nevoia şi gonindu-i derept cuvânt, iară ei blaznescu-se. Iară ce-i semănat între spini, acesta iaste ce aud cuvântul şî grija ceştii lumii şî-l prilăsteaşte bunătate, neacă cuvântul şî rămîine foră plod. Iară semă//nat în pomânt bun, acesta iaste ce cuvânt aude şî înţeleage; acesta iaste ce plodure aduce şî face: acesta iară 100, acesta iară 60, acesta iară 30.

Obîrşi-se sîmbata; vinire, 10 dumineca.

Într-aceea vreamea, apropiiară-se către Isus saduchei, ce greiia că nu e înviere, şî întrebară dâns, greind: Îmvaţator, Moisei dzise: / De

[1] Sl., în trad.: *prorocirea.*

va neştine muri şî nu va avea fecior, se ia frate-său muiare-sa şî se deştepte semânţa fraţâne-său. Era între noi şapte fraţi: şî cela dentâini însură-se şî muri şî nu avu semânţa şî lasă muiare-sa fraţâne-său. Aşijdere şî altul şî al treile pană la al şaptele. Mai apoi de toţi muri şi muiare. La înviere iară a caruia den cei şaptă va fi muiare, că toţi ţenurã-o ? Raspunse iară Isus, dzise lor: Rataciţi şî nu ştiţi scriptura, nece putere lui Dumnedzeu. // În îmviere ei nu se însore, nece marită, însa ca îngerii lui Dumnedzeu în cer sâmt. Iară de înviere morţilor, au n-aţi cetit dzisa vouo pren Dumnedzeu, greind: "Eu sâmt Dumnedzeu lui Avraam şi Dumnedzeu lui Isaac şî Dumnedzeu lui Iacov"? Şî nu iaste Dumnedzeu morţilor, însa viilor. Şî audzând norod mirară-se de îmvaţatura lui. Farisei, deca audziră cum au ruşinat pre saduchei, adunară-se împreuna. Şî întrebă unul de ei, îmvaţator de leage.

3. ÎNTREBARE CREŞTINEASCĂ

[x]Braşov, [1560]

Scriere canonică de *doctrină creştină*. A fost tipărită de diaconul Coresi din iniţiativa lui Johannes Benkner. Este probabil ca originalul după care a fost tradusă *Întrebarea creştinească* să fi fost un catehism luteran redactat în limba maghiară, după cum e posibil ca printre izvoarele folosite să se fi numărat şi *Catehismul luteran* tipărit la Sibiu în 1544 de Filip Moldoveanul. Examenul lingvistic atestă atât prezenţa unor particularităţi de tip nordic cât şi a unor particularităţi de tip sudic, explicabile prin folosirea *Catehismului,* respectiv prin originea munteană a diaconului. În primul fragment – reprodus de noi – sunt enunţate *lucrurile* pe care trebuie să le ştie un creştin: cele zece porunci, Crezul, Tatăl nostru, botezul şi cuminecătura. Al doilea fragment cuprinde rugăciunea de bază a ritului creştin, *Tatăl nostru.* Această rugăciune apare în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea în mai multe versiuni în diferite texte.

Se reproduce textul după C*restomaţia limbii…,* 1994, pp. 72; 73; 74.

Şi scoasem sfânta Evanghelie şi Zeace cuvinte şi Tatăl nostru şi Credinţa apostolilor, să înţeleagă toţi oamenii cine-s rumâni creştini, cum grăiaşte şi sfântul Pavel apostol către corinteani, 14 capete: "În sfânta beseareca, mai bine e a grăi 5 cuvinte cu înţeles, de // cât 10 mie de cuvinte neînţelease în limba striină".

După aceaea, vă rugăm toţi sfinţi<i> părinţi, oare vlădici, oare episcopi, oare popi, în cărora mână va veni aceastea cărţi creştineşti, cum, mainte să cetească, necetind să nu judece, nece să săduiască, că nu e într-însele alte nemică, ce numai ce-au propoveduit sfinţii apostoli şi sfinţii părinţi. Şi închinăm cinste şi dăruim Sfinţiei tale, arhiereu i mitropolit Efrem, şi creadem că va fi cu blagoslovenie sfinţie<i> lu Isus Hristos, mântuitoriul nostru, amin.

[…]

Întrebare: Iani să grăim de pre hasna celor Zeace cuvinte ale lu Dumnezeu, derept ce-şi deade Dumnezeu Zeace cuvintele sale afară să ne prentru eale ispăsim. / *Răspuns:* Nu derept aceaea că niminilea nu le poate împlea deplin. *Întrebare:* Dară derep ce le-au dat afară ? *Răspuns:* Derept trei folosure. Folosul dentâi, cum noi păcatele noastre să le putem cunoaşte, den ei pre noi să ne smerim şi să meargem la vraci, la Isus Hristos. Al doile folos, cumu ne deade Zeace cuvintele sale să învăţăm fapte bune creştinilor şi viaţă bună. A treia folos, cum oameni făcători de rău să se întoarcă // cătră Dumnezeu. *Întrebare:* Deaca ne-au dat Dumnezeu cuventele sale afară să ne ispăsim pentru eale, dară pren ce ne văm ispăsi? *Răspuns:* Pren credinţa dereaptă. *Întrebare:* Ce ne învaţă pre credinţa dereaptă ? *Răspuns:* Evanghelia. *Întrebare:* Ce e Evanghelia ? *Răspuns:* Bunăvestire şi veselie de la Tatăl sfânt, Dumnezeu, cum noauo ne va ierta toate păcatele derept Isus Hristos. *Întrebare*: Pre cine-ş deade Dumnezeu Evanghelia sa afară ? / *Răspuns:* Pre Fiiul lui cel sfânt, pre cine porânci noauo bucurie şi milă şi iertăciunea păcatelor. *Întrebare*: Ce e dară credinţa ceaea ce noao trebuiaşte să ne ispăsim ? *Răspuns:* Nădeajde în mila Tatălui sfânt, Dumnezeu, derept moartea Fiiului cel sfânt. *Întrebare:* Zi Credinţa ce-au făcut 12 apostoli. *Răspuns: Cap dentâi, de fapta lumiei:*

Crez întru Dumnezeu, în Tatăl putearnicul, făcătoriul ceriului şi al pământului, // văzutelor tuturor şi nevăzutelor. *Cap al doile, de scumpărat*. Şi întru unul domn, Isus Hristos, fiiul lu Dumnezeu, ce au născut dinioară, însă den Tatăl născu, mainte de toate veacure; lumină de la lumină, Dumnezeu derept den Dumnezeu derept, născut, însă nefăcut, unul cu Tată<l>, pren cine toate făcute sânt. Derept noi, oamenii, şi derept ispăsenie noastră, venit-au den ceri şi au născut den Duhul / Sfânt şi den Mariia fată om fu. Răstignitu-se-au derept noi, supt

Pilat den Pont, chinuit şi îngrupat şi învise a treia zi, după Scriptură, şi să sui în ceri şi şădea a dereapta Tatălui. Şi iară veni-va cu slavă a judeca viii şi morţii, că împărăţiia lui nu iaste obârşenie. *Cap al treile.* Şi în Duhul Sfânt, Domnul ce vii face, însă de la Tatăl vine şi în Tatăl şi în Fiiul să ne închinăm şi să slăvi // m, cum au grăit prorocii: Şi într-una sfântă a săborului apostolilor beseareca mărturiseaşte un botez, să să iarte păcatele, aşteptăm sculatul morţilor şi ver fi viu în vecie, amin.

Întrebare: Ce iaste a treia parte ce trebuiaşte creştinului să ştie ? *Răspuns*: Iaste "*Tatăl nostru"*, ce-au învăţat însuş Isus Hristos pre apostoli, Matei, 16 / şi Luca, 55 glava. *Întrebare:* Zi "Ocenaş" rumâneaşte, să înţeleagem.

Răspuns:

Tatăl nostru ce eşti în ceri, sfinţească-se numele tău, să vie împărăţie ta, fie voia ta, cum în ceri, aşa şi pre pământ. Pita noastră săţioasă dă-ne noauo astăzi şi iartă noauo greşalele noastre, cum iertăm şi noi greşiţilor noştri. Şi nu ne duce în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanul, că a ta e împărăţie şi putearea şi slava în vecie, amin.//

4. LITURGHIERUL LUI CORESI

[x]Braşov, [1570]

Scriere canonică de *cult.* Tradus după o versiune slavă **Liturghierul** reproduce cu mici modificări *Crezul* şi *Tatăl nostru* din **Întrebare creştinească** şi psalmul 50 din **Molitvenicul** românesc (cca.1567). Textul tipărit de Coresi nu este originalul traducerii, ci o versiune revizuită a acestuia. Inconsecvenţele lingvistice atestă existenţa a două straturi de limbă, unul al traducătorului (provenind din Banat-Hunedoara sau Transilvania centrală) şi celălalt al revizorului (evidente particularităţi sud-ardeleneşti şi munteneşti). Fragmentul reprodus conţine şi rugăciunea de bază a ritului creştin *Tatăl nostru.*

Textul este reprodus după ediţia: *Liturghierul lui Coresi*, text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Ed. Acad. R. S. R., Bucureşti, 1969, p. 142-144.

Preutul să strige: "Luaţi, mânca/ţi, acesta iaste trupul mieu, ce de/rept voi frâmse-se întru lăsarea pă/catelor". Diaconul să se atingă / de urariul său să arate popeei şi / popa sfântul blid. Aşijderea / şi sfântul potiri când va arăta / preutul grăiască, aceas[t]a întru / [t]aină să

zică: “Aşijderea şi poti/riul, după cină grăie”. Să strige: / “Beaţi dentr-îns toţi, ac[e]sta iaste / sângele mieu de leage no[a]uo, ce dere/pt voi şi derept mulţ[i] vărsă-se / întru lăsăciunea păcatel[or]”. Arate / şi diaconul cu nusul [a]şijderea / şi sfântul potiri [preutul să / se pleace ?], [ro]age-se: // “Pomenind amu spăsitoarea acea/sta învăţătură câte de noi fu/ră: cruce, groapă, a treia / zi înviere şi la ceriu suire şi /în-a dereapta şedeari şi a doa slă/vită iară vinere”. Să strige: “A ta / dentr-al tău, ţie aducând de to/ţi”. Şi popa pleace-se de se roag[e]: / “Încă-ţi aducem cuvintele cea/stea şi fără sânge slujbă / şi rugămu-ne, milcuimu-ne şi / cearem: tremeate duhul tău, sfinte, / spre noi şi spre ceaste darure ce-s / puse înnainte”. Când va v[rea] popa / a face ch[e]mare sfântului duh şi / [săvârşască ?] sfintele darure, / să părăsească diaconul de-a ţinearea / ripida sau pocrovul şi să meargă / aproape de preutul şi să [se]închi//ne amândoi înnaintea sfinteei mease, / rugându-se adins eiş. Aşijde/rea capul pleace puţinel diaco/nul şi arate cu urariul sfân/tul blid, grăiască: “Blago/sloveaşte, despuietoare, sfânta pâi/ne”. Şi popa blagoslovească spre / sfânta pâine, grăiască lin /: “Fă pâinea amu aceasta cinstit tru/pul Hristosul<u>i tău”. Şi dia/conul: “Amin”. Şi, iar[ă] diaco/nul: “Blagosloveaşte, despuie/toare, sfântul păhar”. E preu/tul blagoslovească aciia spre sfântul potiri, grăiască: “Iară / în potiriul acesta cinstit sânge / Hristosului tău”. [Diaconu]l: /”Amin”. Şi aciia arate cu urariu/l său depreună sfânta, grăiască: // “Pomeneaşte, Doamne, după mulţi/mea milosteei tale şi a mea nedo/ stoinicie şi-mi iartă toate / greşalele, cealea cu voie şi fără de voie, / şi nu derept păcatele noastre să/ ne aperi de dulceaţa sfântului tău / duh şi de ceaste darure ce-s puse / înnainte. Pomenea/şte, Doamne, locu/l acesta ce întru el viem şi toate / cetăţile şi laturile şi ceia ce cu / credinţă lăcuiesc în eale. Pomenea/şte, Doamne, notătorii, cale-făcă/torii, neputincioşii, usteniţii /, prădaţii. Şi de spăsenia lor, po/meneaşte, [Doam]ne, plod-aducăto/rii şi bi[nefă]cătorii sfinţilor / tale besea[re]ci şi pomenitorii / de mease[ri] şi spre toţi noi mi/la ta jos tremeate”. // Să strige: “Şi dă noauo cu o gură / şi cu o inemă a te slăvi şi a te / cânta preacinstit şi mare-frâm/seţat numele tău, tatăl şi fiiu/l şi sfântul duh şi acmu şi pu/rurea şi în veacii de veac. Şi să fie / mila marelui Domn şi spăsitoriul nostru Isus Hristos cu toţi voi”. Diaconul: / “Toţi sfinţii pomeniră, iară, iară lu/miei Domnului să ne

rugăm. [D]e ceaste puse înnainte şi sfinţite ci/nstitele darure, Domnului să ne rugă/m. Ca de-oameni-iu[b]itoriu, Domnu/l nostru, priimeaşte ei întru sfân/tul şi al ceriului al tău jărtăv/nic, întru mirizmă de bu[n]ă miro/senie, tremeate noauo dulceaţa şi / darul sfântului duh, rugămu-ne./ [De-a ?] ne izbăvirea noi de toată scârba, mâniia şi nevoia, Domnului să ne ru/găm.

"Tatăl nostru ce eşti în ceri, sfinţească-se numele tău, să vie îm/părăţiia ta, fie voia ta, cum în ceriu, aşa şi pre pământ. Pita no/astră săţioasă dă-ne noauo astăzi şi iartă noauo greşalele noastre, cum iertăm şi noi greşiţilor noştri, şi nu ne duce în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanul. […]. Că a ta iaste împărăţiia şi tăriia şi măriia, tatăl şi fiiul şi sfântul duh şi acmu şi pururea şi în veacii de veac. Pace tuturor."

5. CARTE DE CÂNTECE
[x]Cluj, [1571-1575]

Text religios apocrif, *Cartea de cântece* este o culegere de cântece reformate maghiare, care a apărut în tipografia lui Gaspar Heltai la Cluj. Această tipăritură, cunoscută şi sub numele de *Fragmentul Todorescu*, reprezintă cel mai vechi text românesc scris cu litere latine şi ortografie maghiară. Izvorul este cu siguranţă unguresc. Considerat unicul text nord-ardelenesc al perioadei 1551-1600, el conţine cântece de implorare şi slăvire a divinităţii.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii…,* 1994, p.102.

Vedd el Wristen. rólune etc[1]

Ia de pre noi, tu, Doamne, mânia ta şi cele grele pedepse a tale; nu grăbi pre noi, tu să ne noi giudeci pren greşeala noastră.

Şi vei fi platnic după vina noastră, nu va rămâne nime înainte ta, nu va suferi nece ceastă lume pedepsitura ta.

[1] Magh., în trad.: *Ia de ,pe noi, Doamne Dumnezeule etc.*

Că ce, Doamne, noi ca neşte viermi, aşa ne tare pedepseş<ti> în [lu]me, când noi, cum tu vedzi, sâmte<m> ca o umbră şi prah de pre pământ.

Spurcatu-ne-am în vina părinţilor, în alean este trupul sufletului, derept aceaea în nevoia noastră caută de sus, Doamne.

Toată pedeapsa tremete tu pre noi şi grozăvia morţiei noastre, numai tu tinde cu milă către noi svântă mâna ta.

Cum să nu piară tocmeala lu Cristus şi chinul lui noauă să fălosească şi să ne spele păcatele noastre cu svânt sângele lui.

Ceasta fă Tatăl, Fiul şi Duhul Svânt, Domnezeu, derept ce, trei în obradze, tu eşti roditor lumiei a toată până-n vecie.

Mostan Wristen. etc.[2]

Acmu, Domnezeu, către tine strigăm în amarul nostru: ascultă pre noi, milcuindu-ne în niştota noastră.

Tu eşti Domnezeu, pre tine cinstim ca cel Tată dulce, Domnul cerului şi a pământului, craiul oamenilor.

În svântă mâna ta toată tărime şi putere este, nime nu va sta ţie de alean, cum este deschisu.

Tu ne porâncişi noauă, Domnezeu, să mergem la tine, în niştota-ne tine să cerem, ţie să ne milcuim.

Sau de armă, sau de foamete, sau de moarte grăbită <s>ă ne vom călca, făgăduit-ai noauă că ne vei slobodzi.

Derept acea, Domnezeu, acmu pre noi mulţi s-au rădicat, pradă, pustinesc, omor şi ne prind, cu totu n<e> răsipesc.

Nu este în noi atare tărime, cum să le stăm de alean acestei mulţii ce s-au rădicat în aleanul nostru. /

Cie deacă nu avem nice un sfatu pre ceastă mulţie, numai pre tine aruncăm ochii, milostivnic Domnezeu.

Aşa se milcui Iosafat crai pre alenşigul său, când elu iară iara în amar moare în Ierusalem.

Fericăciune ţie, Tatăl Domnezeu, cu Fiul tău cel svânt, lu Cristus Iesus şi Duhului Svânt, unui Domnezeu derept.

[2] Magh., în trad.: *Acum, Doamne Dumnezeule, etc.*

6. PSALTIREA SCHEIANĂ
ˣMoldova, [1573-1578]

Text canonic, de lectură bisericească cuprinde psalmii lui David, cântările biblice şi *Simbolul Atanasian* (versiune incompletă). **Psaltirea Scheiană** face parte dintre textele rotacizante. Examenul lingvistic evidenţiază existenţa a două straturi alăturate de limbă: unul de tip sudic (care ar aparţine originalului), iar celălalt de tip nordic (datorat copistului). Psalmul 50 cuprinde rugăciunea prorocului Nathan; Psalmul 136 este celebra plângere a lui Ieremia, care a impresionat pe mulţi literaţi români.

Am reprodus psalmii 50 şi 136 după ediţia Psaltirea Scheiană îngrijită de I.A. Candrea, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co, 1916.

Compară nivelul de limbă cu psalmii 50 şi 136 din *Psaltirea lui Dosoftei* (în prezenta antologie).

CĂNTARÉ LU DAVIDU DE EREMIİA: 136

1. La riulu Vavilonului acie şezum şi plănsem, căndu pomeniiamu noi Sionul.

2. În salce pre mijlocude ia spănzurămu organele noastre.

3. Că acie întrebară-nă prădătorii-nă cuvente de căntari şi duce noi în căntare: căntaţi noao de căntecele Sionului.

4. Cumu vremu cănta căntare Domnului în ţéră striiră ?

5. Se ultare || tire, Ierusalime, ultată fie derépta mé.

6. Se lepéscă-se limba mé de păraţul mieu, se nu pomeni-voiu tire, se nu ainte pure-voiu Ierusalimul ca începutul veseliei méle.

7. Pomeneşte, Doamne, fiii Edomului în zua Ierusalimului, ce ziseră: deşertaţi, deşertaţi pără la urziturile ei.

8. Fiile Vavilonului vai de iale; ferice de celu ce dă ţie daré ta ce dat-ai noao.

9. Ferice cire prinde şi frănge tirereii tăi de piatră.

CĂNTARÉ LU DAVIDU

Căndu vere cătr'ănsu Nathanu prorocu şi oblici elu: 50

3. Miluiaşte-me, Dumnezeu, după mare milă a ta, şi după multe eftinşigure // le tale cură fără-legile méle.

4. Ce mai vârtosu me lă de fără-légé mé, şi de păcatele méle scură-me.

5. Că fără-legile méle eu ştiu, şi păcatul mieu între mere iaste pururé.

6. Ţie uruia greşiiu, şi hiclenşigu între tire feciu; ca se dereptezi-te în cuventele tale şi se venci căndu veri giudeca.

7. Adecă diîn fără-lége începutu-su, şi îm păcate născu-me înma mé.

8. Adecă dédevăru iubit-ai, fără vésté şi ascunsul măndria ta i/vitu-mi-ai.

9. Stropişi-me cu săpunu şi curăţescu-me; la-me-veri şi mai vrătos de néoa înrălbi-me-voiu.

10. Auzului mieu dai bucurie şi veselie, bucură-se oasele plecate.

11. Întoarce faţa ta de cătră păcatele méle, şi toate fără-legile méle cură.

12. Înremă curată zidéşte întru mere, Zeu, şi duhu dereptu noiaşte întru zgăulu mieu.

13. Nu lepăda mere de faţa ta, şi duhulu sfântu al tău nu lua dela mere.

14. Dă//-mi bucuria spăsenia ta, şi cu duhul vlădicescu învrătoaşe-me.

15. Învăţu fără-legile cailoru tale, şi necuraţii cătră tine întoarce-se-voru.

16. Izbăvéşte-me de strămbi, Zée, Zeul spăseniei méle; bucură-se limba mé dereptaţiei tale.

17. Doamne, rostulu-mi deşkide, şi [cu] rostul mieu spure lauda ta.

18. Că se ai vrutu vré cumăndare, da-o-vré amu; toate arsele nu dulce vruşi.

19. Cumăndaré Zeului duhu frămtu, înremă frămtă şi plecată Zeul nu kinuiaşte.

20. Fericezu, Doamne, dulce voiei // tale Sionulu, şi se zidéscă-se păreţii Ierusalimului.

21. Atunce dulce vruşi cumăndaré dereptaţiei, înrălţaré toată spre ardere; atunce voru înrălţa spre altarul tău viţei.

7. PSALTIREA SLAVO-ROMÂNĂ
Braşov, 1577

Scriere canonică de lectură bisericească. *Psaltirea* cuprinde cei 150 de psalmi biblici. Pentru varietatea şi frumuseţea lor psalmii lui David au circulat şi separat de Biblie. Textul *Psaltirii slavo-română* este bilingv (slavo-român) cu traducere intercalată şi este tipărit la Braşov de diaconul Coresi. Reproducem psalmii 50 şi 136 pentru o eventuală analiză comparativă cu psalmii reproduşi din *Psaltirea Scheiană* (p.22) şi din *Psaltirea lui Dosoftei* (p.87 ş.u.).

Fragmentele au fost reproduse după Coresi, *Psaltirea slavo-română* (1577) *în comparaţie cu Psaltirile coresiene*, text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1976.

Cântarea lu David de Ieremiia 136

La râul Vavilonului / aciia şezum şi plânsem / când pomeniiam Sio/nul. // În salce, pre mijloc de ea, spânzurăm organele noastre, / că aciia întrebară-ne prădătorii-ne cu/vintele de cântări / şi ducea noi în cântare: / "Cântaţi noao de cântecele Sionului !" / Cum cân/ta –vrem cântarea Domnului în ţeară strii/nă ? / Să ultare tine Ierusa-lime, ultată fie derepta mea ! / Să lipească-se limba mea de / grumazul mieu, să nu pomeni-voiu tine: / să nu ainte pomeni-voiu Ie //rusalimul ca începutul veseliei meale. / Pomeneaşte, Doamne, fiii Edomului / în zioa Ierusalimului / ce zise/ră: "Deşertaţi, deşertaţi până la ur/ziturile ei !" / Fiele Vavilonului măratele. / Ferice de cel ce dă / ţie darea ta ce dat-ai noao !/ Ferice cine prinde şi frân/ge tinerii tăi de piatră !/

În sfâr/şit. cântecul lu David când vine / cătr-însul Nathan proroc şi oblici el / 50 /

Miluiaşte-mă, Doamne, după / mare mila ta / şi după multe efte/nşugurele tale. / Curăţeaşte fără-legile meale, // ce mai vârtosu mă lă de fără-legile / meale / şi de păcatele meale curăţeaşte-mă. / Că fără-/legile meale eu ştiu / şi păcatul mieu î/ntre mine iaste pururea. /Ţie unuia greşii şi hitle/nşug între tine feciu / ca să de/reptezi-te în cuvintele tale / şi să învingi câ/nd veri judeca. / Adecă de fără-leage începutu-s / şi în păcate născu-mă muma mea. // Adecă deadevăr / iubit-ai. / Fără-veastea / şi ascunsul mândrie ta ivitu-mi-ai. / Stropi/şi-mă cu săpun şi curăţescu-mă./ La-mă/-veri şi mai vârtos de zăpada înălbi/-mă-voiu. / Auzului mieu dai bucurie şi ve/selie; bu/cură-se oasele plecate. / Întoarce faţa ta de / păcatele meale / şi în toate fără-legile mea/le cură. / Inemă curată zideaşte întru mine, Doam/ne, // şi duh derept înnoiaşte întru zgăul / mieu. / Nu lepăda mine de faţa ta / şi duhul sfân/t al tău nu lua de la mine. / Dă-mi bucu/ria spăsenia ta/ şi duhul vlădicesc întăreaşte/-mă. / Învăţ fără-legile căilor tale / şi necura/ţii cătră tine întoarce-se-vor. / Izbă/veaşte-mă de strâmbi, Doamne, Dumnezeu/l spăseniei meale; / bucură-se limba mea / dereptăţiei tale. / Doamne, rostulu-mi deşchide, // şi rostul mieu spuse lauda ta. / Că s-ai vrut vrea cumândarea, da-o-vrea a/mu; / toate arsele nu dulce vruşi. / Cumândarea Zeului / duh frâmt, / inemă frâmtă / şi plecată Dumnezeu nu chinuiaşte. / Ferícează, Doamne, dulce voiei tale Sio/nul, / şi să se zidească păreţii Ierusalimului. / Atunce dulce vruşi cumânda/rea dereptăţiei,/ înălţarea toată spre ardere; // atunce vor înălţa spre altariu/l tău viţei. /

8. MOARTEA LUI AVRAAM

x Măhaci, j. Alba [1580-1591]

Text popular cuprins în *Codicele Sturdzan,* aparţinând literaturii religioase apocrife. Legenda este cunoscută şi sub denumirea de *Legenda lui Avraam.* Copistul principal al textelor din *Codicele Sturdzan* este popa Grigore din Măhaci. Transcrierea legendei a fost realizată, probabil, după un text de origine sud-est transilvăneană sau munteană. Sunt evidente caracteristicile limbii vorbite în zona nordică a ţării. Rotacismul apare frecvent. Repetiţiile şi dialogul sunt aspecte definitorii ale oralităţii. Fragmentul arată bunătatea lui Avraam care nu se aşeza la

masă fără oaspeţi; invitaţia lui Avraam şi Isac către un călător obosit; visul lui Isac şi mărturia oaspetelui care era trimis de Dumnezeu pentru a-i ridica sufletul.

Reprodus după *Crestomaţia limbii…*, 1994, p.107 – 108.

Părinte, blagosloveaşte !

Cându tremease Domnul arhanghel Mihail cătră Avram şi cu bucurie să ia sufletul iubitoriului la oaspeţi Avram. Şi deştinse arhanghel suptu codru şi fu ca u<n> călătoriu. Şi avea Avram pururea leage fără oaspe să nu mărânce. Şi într-aceaea vreame închise vrăjmaşul toate caile să nu meargă oaspe la casa lui Avram şi fură 5 dzile de nu mâncă nemică. Şi grăi fiului său, lui Isacu: "Şi ieşimu, doară vrem vedea undeva / vru<n> omu să-l aducemu elu la casa noastră, că amu împuţină-se sufletul mieu în mere". Şi ieşiră şi vădzură arhanghel Mihail ca u<n> călătoriu oaspe şi întrebară elu: "De unde eşti ?" Arhanghel dzise: "De susu sâmtu". Avram dzise: "Blămu să prândzimu". Arhanghel dzise: "Mare treabă amu şi ustenitu sâmtu". Dzise Avram: "Să iubeşti Domnul t<ă>u. Arhanghel dzise: "Slabu sâmt, picioarele mă doru.". Şi dzise Avram lui Isacu, fiiului său: "Du-te acasă şi adu calulu să ducemu cestu oa//spe cu noi". Arhanghel dzise: "Nu usteni feciorul, ce blămu cătiliru". Grăindu, mearseră cătră un arbure şi închiră-se pâră la pământu şi grăi: "Sfânt, sfânt, sfânt, grăiaşte!"Pravednicului Avram îi părea că dereptu elu se închiră lemnul şi grăi. Pânră aciia nu ştiia cire mearge cu-nînsu. Şi întrară în casa lui Avram. Tremease Avram Isacu să aducă un berbeace şi dzise Sareei: "Adu lăutoriul şi lă oaspele acestuia picioarele, că iaste ustenitu". Şi lua lăutoriul şi-i spălă picioarele şi vădzu că fără peliţă iaste şi dzise lui Avram: " Aceaste picioare nu-su de om, ce sâmtu de cei trei ce perdură Sodo/mulu şi Gomorul". Atunce Isacu dzise cu mânie: "O ! Căce cu focul arse şi căce oaspele ce iaste de la împăratul ceriului !" Isacu feace mâncare. Înr-acela ceas arhanghel se duse în ceru<r>e <în>r-apusul soarelui, cându se adura îngerii, şi se închiră Domnului, grăi: "Doamne, Avram va să dea mie carne de berbeace de să mărâncu; ce-mi dzici ?" Domnul dzise lui: "Ce-ţi va pure înrainte, mărâncă". Iarăş deştinse

îngerul şi află masa gata. Şi mâncă Avram cu îngerul şi gătă patu de oaspeţi şi se culcară. Şi în miadzănoapte sculă-se Isacu din patul său şi stătu înraintea uşiei caseei, grăi cu glas mare: "Părinte, părin//te, deşchide să sărutu frâmseţile feaţiei tale, că de acumu nice dirioară nu te voiu vedea". Audzi mumă-sa, curse şi deşchise şi la Avram întră şi-lu săruta şi plângea. Dzise Avram: "Spure-mi, fătul mieu, ce plângi ?" Isacu dzise: "Părinte, părinte, un visu vădzuiu: avea curură în capu, ca soarele, şi mi-o lua oaspele acesta. Vădzu, părinte, acesta iaste îngerul şi e tremesu să te ia". Şi-lu stringe în braţe şi-lu săruta şi amaru plânge. Avram încă plânge, îngerul încă plânge, Sara încă plânge. Lacrămile îngerului, eale se făce pietri fără preţu. Avram dzise: "Doamne, spunre-mi cire eşti tu ?" Arhanghel dzise: "Eu sâmtu arhanghel / Mihail şi sâmtu tremesu să iau sufletul tău". Avram dzise: "Doamne, să fiu dusu cu trupul la Domnul, Doamne". Atunce îngerul sui în ceriu şi cu frică grăi cătră Domnul. Şi-i porânci Domnul să ia Avram cu trupul. Şi duse elu îngerul în ceriu. Şi mearse Avram cătră preastolu şi se rugă Domnului şi fu dus la preastolul heruvimiloru. Acolo amu mira-se toate silele ceriului de Avram.

9. PALIA
Orăştie, 1582

Scriere canonică de *lectură bisericească*. A fost tipărită de Şerban Coresi şi Marien Diacul, traducerea fiind realizată de Ştefan Here, Efrem Zacan, Moisi Peştişel şi Archirie. Principalul izvor este *Pentateucul* lui Heltai. M. Roques afirmă şi folosirea unui izvor latin, *Vulgata*. *Palia* cuprinde primele două cărţi ale *Vechiului Testament, Geneza* şi *Exodul.* Analiza lingvistică certifică obârşia bănăţean-hunedoreană a textului. Fragmentul conţine înscenarea furtului paharului de argint al lui Iosif şi luarea ca rob a lui Veniamin.

Textul este reprodus fragmentar după *Crestomaţia limbii..., 1994* p. 117-118 şi 119-120.

<Geneza>, cap. 44

Şi Iosif lăsă purtătoriului de grija caseei sale şi dzise: "Împle sacii acestor oameni cu grâu, atâta cât vor putea duce, şi banii tuturora

pune desupra, în sacii lor. Şi păharul mieu cel de-argint în sacul celui mai mic cu preţul grâului întruna”. Şi acesta aşa făcu cum Iosif era lăsat.

Demâneaţa, deaca se făcu dzuo, slobodzi pre acei bărbaţi cu asinii săi împreună. Când amu ară fi mergând afară den oraşu şi încă foarte departe n-ară fi merşi, dzise Iosif purtătoriului grija caseei sale: “Scoală-te şi grăbeaşte după cei bărbaţi şi, când veri agiunge pre ei, zi lor aceasta: << Derept ce în locul de bine aţi făcut rău ? Au nu iaste acesta den carele bea domnu nostru şi cu carele vrăjaşte ? Dzău, rău aţi făcut>>”. Şi când ară fi agiungând pre ei, zise lor aceastea cuvinte. Aceştea răspunseră lui: “Că ce grăieşte domnu mieu cuvinte ca aceastea ? Departe fie aceaea de la slugile tale, cum să facă aceastea. Iată banii carii în sacii noştri desupra eram // aflaţi den pământul Cananului înapoi am adus ţie. Cum am vrut fi furaţi derept aceaea de la casa domnu-tău argint sau aur ? La carele dentre slugile tale se va afla, iată, adever, fie fiiul morţiei. Asupră de aceasta noi încă robii domnu-nostru vom fi”.

Şi dzise purtătoriul grijiei caseei lu Iosif: “Adevăr, aşa fie, cum ziset: la cine se va afla, fie robul mieu; voi iară fiţi slobozi”. Grăbiră derept aceaea şi tot cineşi cu sacul său puse gios pre pământ şi-l dezlegă. Şi acesta începu a cerca den cel mai mare până în cel mai mic. Şi se află păharul în sacul lu Veniamin. Ei iară rumpându-ş veşmintele tot cine cu asinul său încărcă şi iarăş lăuntru mearseră în oraşu. Şi Iuda mearse cu fraţii săi în casa lu Iosif, cine încă-ş sta acolo şi înaintea lui cădzură pre pământ. Iosif iară dzise lor: “Cum aţi cutezat face aceasta ? Au nu ştiţi cum om ca acesta cum eu sânt va şti înţeleage ?” Zise Iuda: “Ce putem dzice, au ce putem grăi, sau în ce chip ne vrem înderepta pre noi ? Domnezeu au aflat pre noi derept răiile noastre. Iată, noi toţi şi la cine se-au aflat păharul robii domnului nostru sem”. El iară zise: “Departe fie de la / mine cum eu să fac aceasta. Acest bărbat fie sluga mea, la cine se-au aflat păharul, voi iară meargeţi sus la tatăl vostru în pace.”

<Ieşirea>, cap 16

....

Zise derept aceaea Domnul lui Moisi: “Iată eu den ceriu ca o ploaie voiu da pâine voauo. Iasă afară nărodul şi culeagă cât va fi destul pre toate dzile, cum să cerc ei să îmblă în leage mea au ba. A şasea dzi iară gătească-se cum de doauori atătând să aducă lăuntru de cum într-alte dzile adunase.”

Şi dziseră Moisi şi Aron a toţi fiilor lu Israil: “Astară veţi şti cum Domnul v-au scos den ţara Eghipetului. Demâneaţa iară slava Domnului veţi vedea, că au audzit vreava voastră împrotiva Domnului; ce sântem noi unde în aleanul nostru aţi vrevit?” A doară iară dzise Moisi: “Seara Domnul vă va da carne şi demâneaţa pâine a mânca, pentru ce Domnul au fost audzit vreava voastră, cum împrotiva lui aţi murguit. Că ce sântem noi? // Că vreava voastră nu e pre noi, ce împrotiva Domnului”.

Şi dzise Moisi lu Aron: “Dzi aceasta a toată gloata fiilor lu Israil: <<Veniţi înaintea Domnului, că audzit-au vreava voastră>>”. Şi când Aron ară grăi aşa a toată adunariei fiilor lu Israil, căutară cătră pustinie şi iată slava Domnului ivi-se în nuor.

Şi grăi Domnul cătră Moisi ceasta dzicând: “Audzit-am vreava fiilor lu Israil; dzi lor: <<Seara carne veţi mânca, iară demâneaţa cu pâine sătura-vă-veţi şi veţi cunoaşte cum eu sânt Domnul al vostru Domnezeu>>”.

Şi seara vineră prepeliţe şi acoperiră tabăra şi demâneaţă fu roauo pregiur tabără. Şi după ca se-ară zvânta roaua, iată iara mănuntă şi rătungioară în pustie ca ceastă roauo de nea pre pământ. Şi când aceasta văzură fiii lu Israil, dziseră unul cătră alalt: “Manahu”, carea seamnă: “ce e aceasta ?” Că nu ştiia ce ară fi. Moisi iară grăi lor: “Aceasta iaste pâinea carea au dat voauo a vă hrăni. Aceasta-i cuvântul carele Domnul au porâncit voauo: tot cineşi culeagă den ea câtu-i va fi destul pre mâncare şi-ş ducă pre tot omul câte un gomer, după numărul sufletelor a câte lăcuiesc într-un cort.” / Şi făcură aşa feciorii lu Israil şi culeaseră unii mai mult, alţii mai puţin. Ce când măsurară cu gomerul, nu era mai mult aceluia ce culesease mai mult, aceluia încă nu era mai puţin, ce culesease mai puţin, ce a tuturor atâta era cu câtu se putea agiunge. Şi Moisi dzise lor: “Nime nemică să nu lase pre demâneaţă dentr-însă”. Ce ei nu ascultară lui Moisi, ce unii lăsară dentr-însa şi învermănoşe aceaea şi se împuţi şi Moisi mânie-se pre ei.

10. OMILIA LA ÎNVIERE

[x]Nordul Hunedoarei [1590-1602]

Scriere canonică de *exegeză şi edificare morală*, omilia este o cuvântare bisericească (predică). *Omilia la Înviere* sau *Omilia la Paşti,* atribuită lui Ioan Hrisostom este cunoscută în trei versiuni (slavo-române) dintre care una păstrată în *Codicele Bratul,* iar celelalte două în *Codicele Sturdzan.* Textul reprodus aparţine vesiunii "scurte" din *Codicele Sturdzan* (versiunea "lungă" a fost copiată în *Manuscrisul de la Ieud* şi în *Codicele Todorescu*). Dintre particularităţile dialectale evidenţiem rotacismul. Fragmentul surprinde bucuria adevăratelor virtuţi şi biruinţa lui Dumnezeu şi a vieţii.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii…*, 1994, p. 134-135.

Să neştire buru creştiru de Dumnezeu iubit, să se îndulcească de bun praznicu de astăzi. Să neştire de şerbi cu bun <n>ărav, să între bucurându-se în bu<cu>riia Domnu-seu. S-au neştire de întâiul ceas lucratu, să ia [a]stăzi plată dereaptă. // S-au neştire după al treile ceas veritu, să blagodarească şi să prăznuiască. S-au neştire după al şasele ceas ajunsu, nime să nu se spământe, că într-o nemică nu se va deşerta. Să se-u neştire după al noauole ceas lăsatu, să se apropie, nemică să nu se teamă. / Să-u veritu neştire în al unsprădzeacele ceas, să nu se teamă de pesteală, că-i buru-cinstitoriul despuietoriului: priimeaşte cela dentâi ca şi cela de apoi; îmblânzeaşte cela ce au veritu în al u<n>sprăzeacele ceas, ca şi cela ce au lucratu dintâni. // Şi acela de apoi miluiaşte şi acela dentâi îmblâ<n>zeaşte; şi aceluia dă şi acela dăruiaşte; şi lucrulu cinsteaşte şi punerea laudă. Dereptu aceaea întraţi în bucuriia Domnului vostru, şi ceia dentâi şi ai doii plată să luaţi; bogaţii şi mişeii, / soţu cu soţ să vă încetaţi; ceia ce să au ţirut şi leanişii şi zua cistiţi; şi ceia ce s-au postitu şi ceia ce nu se-au postitu bucuraţi-vă astăzi, masa gătaţi şi vă îndulciţi toţi. Viţelul grasu, nime să nu iasă flămându şi toţi vă îndulciţi, cu mişei, cu bogaţi // de burătatea burătăţiei de astăzi. Nime să nu plângă de meseretate astăzi; ivitu-se-u depreură împărăţiia. Nimea să nu plângă de păcatele sale astăzi, că iertarea den groapă se au luminat. Nime să nu se teamă de moarte, că ne au mântuitu

mântuitoriul de moarte, stinse ce era ţirut de dinsu, / munci iadul cela ce au pogoritu în iadu. Amări-se că îmbucă de trupul lu<i>. Şi adecă aşteaptă în Galelei de strigă. Şi iadul se amări-se şi căzu giosu, amărî-se şi se deşertă, amări-se şi fu batjocură. Şi trupul lui se ti<m>pină cu Dumnezeu, luo pământu // şi tâmpirăciu<re> celuia ce vedea şi căzu întru ce nu ştiia. Unde ţi-i, moarte, aculu ? Unde ţi-i abiruirea ? Învinse Dumnezeu şi tu pogoritu fuseşi. Învinse Dumnezeu şi căzură dracii. Învinse Dumnezeu şi viiaţă vie şi se bucurară îngerii. Învinse Dumnezeu,/ nece unul mortu nu-i în groapă. Dumnezeu învise dentru morţi. Începătura morţilor fu. Aceluia-i ţirutul şi slava în veacu, adevăru.

11. TATĂL NOSTRU

Cracovia, 1594

Scriere complementară, realizată în mediu cultural ortodox, rugăciunea este transcrisă de către logofătul Luca Stroici la cererea lui Stanislaw Sarnicki, autorul unei opere prestigioase - *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum* (Cracovia, 1587). Autorul polonez va publica rugăciunea, cu alfabet latin şi ortografie polonă, în cartea sa *Statuta y Metryca Przywileiow Koronnych* (Cracovia, 1594). Se presupune că textul a fost redactat în Moldova.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii…*, 1994, p.144-145.

Pacierz woloski[1]

Părintele nostru, ce eşti în ceriu, svinţească-se numele tău. Să vie împărăţia ta, să fie voia ta, cumu e în ceru, aşa şi pre pământu. Pânea noastră săţioasă dă noauă astădzi. Şi iartă noauă dătoriile noastre, cum şi noi lăsăm dătornicilor noştri. Şi nu aduce pre noi în ispită, ce nă

[1] Pol., în trad.: “Tatăl nostru românesc”.

mântuiaşte de fitleanul, că e a ta împărăţia şi putearea şi cinstea, în vecii vecilor, amen.

12. **LEASTVIŢA LUI IOAN SINAITUL**
Mănăstirea Secu, j.Neamţ, [1602-1613]

Scriere de asceză monahală aparţinând literaturii bisericeşti canonice. *Leastviţa* (*Climax* sau *Scara*) lui Ioan Sinaitul (sau Ioan Scărarul)- secolul al VI-lea – a fost tradusă în limba română de viitorul mitropolit al Moldovei, Varlaam, pe când era ieromonah la mănăstirea Secu, probabil între 1602-1613. Varlaam efectuează traducerea acestei culegeri de învăţături morale după versiunea slavonă a lui Maximos Margunios. Textul prezintă particularităţi lingvistice de tip nordic. Ilustrăm cu un fragment din capitolul despre mândrie, păcat fundamental în Decalog, care apare prezentat metaforic.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii…,*1994, p.158-161.

Stepena a doauădzeci şi doauă. Pentru mândrie

Mândriia iaste o lepădare de Dumnedzău, căci că cela ce creade că agoniseaşte sau dobândeaşte vrun bine pentru nevoinţa sa, iară nu pentru darul lui Dumnedzău, acela să leapădă de Dumnedzău. Mândriia iaste o aflare drăcească, căci că în/tâiu de la diiavolul s-au început şi s-au aflat

Ocară şi batgiocură oamenilor, maică osindirei, fată laudelor, sămn de seacetă lucrurilor celor bune, gonire agiutoriului celui dumnedzăiesc, sol uimirei menţei ş-a zmăcinărei trupului, povoaţă căderei în păcate, începătură slăbiciunei menţei ş-a inimiei, izvor mâniei, uşe făţăriei, tărie dracilor, ferinţă păcatelor, agiutoriu nemilostivirei, iertare şi milă neştiinţei, puitoriu de cuvânt amar, giudeţ fără de omenie de lucrurile altora, vrăjmaş şi luptătoriu lui Dumnedzău, rădăcina hulei. Începătura mândriei iaste svârşitul deşeartei măriri, iară mijlociia-i iaste înfru<n>tarea de-aproapelui şi spunere fără de ruşine de nevoinţele trudei sale, iubire de la inimă a fi lăudat şi neiubire a fi înfruntat. Sfârşitul mândriei iaste când să leapădă neştine cum nu iaste agiutorit de Dumnedzău întru lucrurile ceale bune şi-ş înalţă osârdiia sa, şi cu chipul să asamănă dracului.

Să ascultăm toţi ceia ce vom să scăpăm dintr-aceasta groapă. De multe ori are tocmală // de creaşte aceasta pol tă dintru mulţemita ce face neştine cătră Dumnedzău, căci că nu iaste atâta fără de ruşine ca să ne opentească aşeaş dintâiu să ne lepădăm de Dumnedzău şi de darul Svenţiei sale. Vădzuiu pre unii lăudând pre Dumnedzău cu gura, iară cu inima mărindu-se şi mândrindu-se Şi aceasta o mărturiseaşte fariseul acela ce dzise cătră Dumnedzău cu buiecie: “Mulţămăscu-ţi, Doamne, că nu simt ca alţi oameni”. Unde agiunge cădearea, acolo să sălăşluiaşte mainte mândriia, căci că a doaua, adecă mândriia, iaste sămnu ceii dintâiu, adecă căderei. […]

Nu fii mândru cu capul pre sus fiind zidit din pământ şi din ţărână, căci că mulţi îngeri şi svinţi fură lepădaţi din ceriu pentru mândriia lor. Când apucă dracul mândriei loc întru lucrătorii săi, atunci li să arată în vis sau şi la aiave în chip de înger sau de mucenic de le arată şi le spun lucruri de taină şi le dăruiesc daruri, pentru ca să-i amăgească, vai de ei, şi desăvârşit să-şi cadză din mente. S-am chinui cu miile morţi pentru Hristos,// nice aşea nu vom putea să împlem datoriia ce simtem datornici Svenţiei sale, că altul iaste singele lui Dumnedzău şi altul singele şerbului, după desto<i>nicie, iară nu după fire. Să nu părăsim de-a cercetarea şi de-a ne sămăluirea pre sine, socotind în mentea noastră pururea viaţa părinţilor ş-a luminaţilor ce-au fost mainte de noi. Şi atunci ne vom afla pre sine că nice o urmă n-am întrat întru viiaţa lor cea scumpă, nice giurământul cum să cade am ţinut, ce încă întru cinul mirenesc ne vom afla petrecând. Călugărul cel adevărat iaste un ochiu a menţei izbăvit de toată înălţarea şi o simţire a trupului neclătită spre toată mândriia. Călugăr iaste cela ce cheamă ca pre neşte fieri vrăjmaşii săi, adecă diiavolii, şi-i întărâtă când fug de la dânsul. Călugăriia iaste o buiuguire a menţei pururea de lucrurile ceale cereşti şi o scârbă nepotolită într-această lume. Călugăr iaste cela ce-i întărit întru bunătăţi ca altul în dulceţi. Călugăriia iaste o lumină nepotolită carea lumineadză ochii inimiei. Călugărul iaste o genune a smereniei întru carea îneacă şi cufun/dă toate duhurele ceale vicleane şi necurate. Uitarea păcatelor iaste începătură mândriei, iară aducerea amente de-aceastea iaste adaos smereniei. Mândriia iaste meserătatea cea mai de-apoi a sufletului, carea, când i se năluceaşte că are bunătate de lucruri bune şi de lumină, să află în meserătate şi întunearec mare.

Nu opreaşte numai a adaogerea înainte spurcata aceasta, ce încă şi din nălţimea bunătăţilor împenge şi leapădă. Mândrul iaste ca şi o rodie ce din lontru-i putredă, iară den afară-i lumineadză coajea. Călugărul mândru nu-i trebuiaşte alt drac, căci că însuş iaste întru sine şi drac şi vrăjmaş. Cum iaste întunearecul astreinat de lumină, aşea iaste şi mândrul astreinat de toate bunătăţile. Într-înima celor mândri când li să tâmplă vre<o> nevoie să nascu cuvente de hulă, iară în sufletele celor smearini cuvente de bunătăţi şi videanii cereşti. Furul nu iubeaşte soarele, şi mândrul ocăreaşte pre cei blândzi şi smearini. Nu mă pricep cum să uită unii din mândri de le pare// că simt fără de nice un păcat, iară la ieşitul sufletului numai ce-ş cunoscură sărăciia sa. Cela ce-i cuprins de-aceasta, ca să să roage lui Dumnedzău, căci că înaintea Svenţiei sale iaste deşartă putearea şi mântuirea omenească.

13. REGULAMENTUL VIEŢII MONAHALE
Iaşi, 20 septembrie, 1626

Scriere de normare a comunităţilor ecleziastice. *Regulamentul vieţii monahale* întocmit de domnitorul Moldovei, Miron Barnovschi, împreună cu autorităţile clericale şi cu sfatul ţării, se înscrie în tiparul general de redactare a documentelor şi actelor de cancelarie caracteristic secolului al XVII-lea. Textul prezintă particularităţi lingvistice de tip nordic. Redăm fragmentar partea introductivă – care conţine necesitatea întăririi printr-un regulament a "tocmealelor" şi a obiceiurilor bune pentru a nu se pierde de călugări – şi câteva norme privind proprietatea personală a călugărilor, regimul alimentar ş.a.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii….*, 1994, p. 186-190.

Blgovolenie(m) beznačě(l)na(g) Õca i su pospěšenie(m) pr(s) nosoštna(g) Sna i suvrušenie(m) Stgo i životvorešta(g) Dha, iže o(t) Oca ishodě i na Sně počivaei, Tr(ő)ca Staa; nerazdělimaa, vu tre(h) edino bž (s)tvo, nerazdě(l)no, slavimaa i nně i pr(s)no i vu věky věkomi, amini[1].

[1] Sl., în trad. Cu bunăvoinţa Tatălui celui fără de început şi cu ajutorul Fiului celui veşnic şi cu săvârşirea Sfântului şi de viaţă făcătorului Duh, care de la Tatăl purcede şi care se odihneşte asupra Fiului, Treime Sfântă, nedespărţită, slăvită şi acum şi pururea şi în vecii vecilor, amin.

[…]

Pentru aceaea, după tocmala svintelor săboară, am întărit şi am tocmit cu scrisoare den svânta pravilă, ca să hie tuturor svintelor mănăstiri obşte neclătită în veaci. Iară de să va ispiti cineva cându-va să strâce tocmala obştei, hie macar domnu, hie vlă<di>cu, hie egumenu sau altu-cineva din călu<gă>ri, sau boiarenu, sau hie cine va hi, unul ca acela să hie procleat de svintele săboară şi de noi de toţi.

Iară tocmala obştei a svi<n>telor mănăstiri să hie aşea:

De obşte. Nime den călugări să nu ţie nemică al său, nice cal, nice stupi, nice altu dobitoc, nemic, nice arătură, nice den afară, nice dinlontru, în mănăstire, nice nemică deusebi să nu ţie, fără numai îmbrăcămente şi chelşugel, de va avea dentru răcodealiia sa, să ţie cu blagosloveniia egumenului şi a duhovnicului său.

De mâncare. Călugării să mânce toţi în trepăzare, toţi aseamenea, ca fraţii, de une bucate şi să bea toţi de o băutură şi să nu facă egumenii şi stariţii mâncări altele şi deusebi de cei mai săraci, ce într-un chip să mănânce şi să bea toţi, ca fraţii.

De egumeni. După aceaea, întâiu cu blagosloveniia milostivului Dumnedzău şi cu voia săborului, cine va hi ales să hie egumen, ca să hie ca un părinte tuturor şi de la toţi să aibă cinste, ca un părinte sufletescu. Însă egumenul să hie preutu şi să grijască de toţi ca un părinte de feciorii săi şi fără de făţărie să socotească, să împarţă tuturor într-un chip, cui ce-i va trebui, şi trupeaşte şi sufleteaşte, după pravila lui Stii[2] Vasilie, cum învaţă de dzice că unde sântu lucrurile ceale trupeşti depreună tuturor într-un chip, acolo şi ceale sufleteşti simtu depreună tuturor într-un chip, şi spăseniia într-un chip, şi truda într-un chip, şi nevoinţa într-un chip, şi cununa.

De ieşirea egumenu<lu>i. Egumenul să nu iasă de vreame den mănăstire, unde-i va hi voia, ce să aibă iconomu, să trimiţă în treabe mai mănunte, iară unde va hi lipsa svintei mănăstiri să margă egumenulu, cu ştirea şi cu svatul stariţilor, să margă şi un frate, pre carele va vrea săborul, să margă cu-nus.

Egumeniia să o ţie un anu încheiat şi, deaca să va împlea anul, să să prostească denaintea săborului. Dece de voru socoti c-au nevoit cu

[2] Sl., în trad.: Sfântul

tocmala cea sufletească şi cu obicina sventei mănăstiri să aibă a cădea cu rugămente să-l roage să ţie egumeniia şi-ntr-altu an. Iară de va hi petrecut anul cu nesocotinţă şi cu răsipă întru agonesită, pre altul să afle şi să-l roage să egumenească.

De stareţi. Iară stariţii, cine va hi ales, de nu va îmbla după direptate şi după tocmala svintelor mănăstiri, ce după samovoliia sa, în mâ<n>cări şi-n beţii şi în strunsură, unul ca acela să hie scos din stăriţie ca o oaie râioasă.

14. ACT DE JUDECATĂ

Râmnicu-Vâlcea, 11 octombrie 1628.

Documentul atestă procesul judecat de Teofil, episcop de Râmnic, în care sunt implicaţi logofătul Paraschiva şi jupâneasa Maria. Conformându-se tiparului de redactare a documentelor secolului al XVII-lea, textul cuprinde *protocolul iniţial, textul* şi *protocolul final.* Detaliind aceste formule observăm în cadrul *protocolului iniţial: invocatio* - crucea şi formula pioasă, *intitulatio* - cuprinde numele şi titlul persoanei care redactează actul. Urmează *textul* propriu-zis sau *naratio* care arată că s-a făcut judecată între părţi pentru dreptul de proprietate asupra unor ţigani. *Protocolul final* este marcat aici prin sintagme conclusive; nu lipsesc *dispoziţia, data, aprecaţia, iscălitura* ş.a. Documentul prezintă particularităţi lingvistice de tip sudic.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii...,* 1994, p. 190-191.

† *M(l)stiju Bžiju [p]rěosštenna(g) arhiep(s)ko(p) ki(r) T[eo]fil Ri(b)ni(č)ski*[1].

† Scris-a*m* Episcupia mea această carte, ca să să ştie de rândul logofetului Paraschivei cu jupâneasa lui, anume Comana, c-au avu*t* pâră cu Mariia, jupâneasa comisului lu Anghe*l*, înaintea domnu-nostru lu Alexandru-Vodă, fecioru*l* lu Iliiaş-Vodă, pentru ocine şi pentru rumâni. Iară domnu nostru i-au dat pre mâna a doisprăzeace boiari să-i tocmească, însă boiarii divanului şi i-au tocmit pre ocine şi pre rumâni, iară pentru neşte ţigani nu i-au putut adevăra fără mărturii. Ce-au făcut

[1] Sl., în trad: *Cu mila lui Dumnezeu preasfinţitul arhiepiscop chir Teofil al Râmnicului.*

domnu nostru carte şi au făcut şi boiarii divanului carte la Episcu<pia> mea, ca să lă caut de rând şi să adeverez pentru doauo ţigance, c-au zis jupâneasa Mariia că aceale doauo ţigance au fost ale ei, însă depreună cu bărbatul ei, ce e mai sus scris, comisul Anghel. Iară s-[a]u adevărat că n-au fost cum au spus jupâneasa Mariia, ce s-au adevărat că o au cumparat comisul Anghel, încă mai de-ainte, de cum n-au fost împreunat cu jupâneasa Mariia. Iară altă ţi[ga]ncă s-au adevărat c-au fost a ei, dată de jupâneasa lu Udrişte de Drăgoieşti. Dece de cea[ea] [ţig]ancă ce-au cumpărat comisul Anghel, el o au fost cumpărat de la văru-[să]u […] de Băbeani, încă de zilele lu Stefan-Vodă. Aşa <a>u mărturisi[t] Banu (?)[…] [Câin]eşti (?) şi răspopul O[p]rea, şi s-au aflat şi zapis de la mâna comisu[lui] [lu] Anghel. Iară de ceaea ţigancă a jupân[ea]sei Mariei, s-au d[at] mărturii de-au mă[rturis]it cum că i-o au dat jupâneasa lu Udrişte de Drăgoieşti, ce e mai sus scris. Şi m[ărt]uriile, anume Dragomir şi Duca.

Derept aceaea, am judecat ş-am tocmit cum am ştiut leagea ţărâei, să ia logofetul Paraschiva ţiganul cu feciorii, ţiganul, anume Radul, [şi] feciorii, anume Geană şi Oprea şi Stan şi Iova, iară jupâneasa Mariia [să] ia ţiganca ei cu featele, anume ţiganca Stanca şi featele, anume Muşa şi Dumitra şi Neacşa. Derept aceaea am judecat Episcu<pi>ia mea aşa, căce că au fost ţiganul al comisului lu Anghel, iară ţiganca a fost a jupâneasei lui, Mariia. Şi au venit logofetul Paraschiva şi jupâneasa Maria de s-au voit şi s-au tocmit de bunăvoia lor denaintea E[piscu]piei meale.

Derept aceaea l-am făcut carte Episcupiia mea, ca să a<i>bă pace unul de cătră alt. Aceasta <a>m scris Episcupiia mea.

Pi(s) m(s)ca o(h) 11 dńi, vu lěto 7137[1].

† Teofil, episcup <R>âmni<cului>.

15. GROMOVNIC

Sărata Oltului – Scoreiu, j. Sibiu, sept.-dec. 1636

Scriere a literaturii populare, *Gromovnicul* din 1636 este copiat de popa Stanciu din Scorei – Sibiu şi este cel mai vechi manuscris românesc cunoscut al

[1] Sl., în trad.: Am scris în luna octombrie, 11 zile, în anul 7137

acestei cărţi populare de prevestire. Traducerea păstrează intercalat enunţuri în limba slavă.
Reproducem, fragmentar, materia pentru zodia Berbecului, Taurului, Gemenilor şi a Racului.

Textul este preluat din *Crestomaţia limbii….*, 1994, p. 202-206.

Ašte vi čislo oveni.[1] *[Ov]e(n)*[2].

De să va întimpla în cisla Berbecilor acestu semnu, fi-va moarte în oi mari şî pâine şi miare multă va hi şi feciorii mici muri-vor mulţi. Şi întărâta-se-vor limbile şi moarte fi-va de sabie, acolo suptu semnu spune. Şi un ca*p* mare rădica-se-va şi apoi mare foamete fi-va. Spune rău.

Iară de se va cutremura pământul în cisla Oilor, multă foamete să arată şi moarte de sabie. Şi ce domnu să va scula întîi, acela va peri întâi, însă cu viclinie. Spune rău.//

Ašte vi čislo junci.[3] *June(c).*[4]

De să va întimpla în cisla lu Iuneţia, peri-va grâul rău şi priste vară multe boale fi-vor şi vin şî miare fi-va şi toţi oamenii vor ave frică şi grije mare. Şi să vor rădica neşte capete mari şî vor pribegi şî aco<lo> vor peri şi într-ace ţară nu va ploua 8 m(s)ci.[5] Şî toate lemnele rod multu face-vor şi oamenii de munte sănătoş fi-vor şi ciumă încă să va ar<ă>ta, iară peşte să va rodi multu şi tinerii vor fi sănătoş, strigi să vor rădica multe.

Iară dă să va cutrimura pă<mâ>ntu*l,* foamete şî lipsă priste totu pămîntu*l* fi-va şî rău spune./

[Bli]zn(c)[6]. *Ašte li vu čislo blizni(c)*[7].

De să va întimpla într-acestu semnu, spune boale şi durori multe în oameni. Şî să arată pagubă de ge*r* şi totu rodu*l* lemnelor peri-va şi apoi secită ma<re> fi-va. Grâu va fi multu în arătare şî în bucurie şî puţin să va strânge. Şî toate dobitoacile fi-vor zravene şi vânture fi-vor.

---

[1] Sl. în trad.: *Dacă <va fi> în numărul Berbecului.*
[2] Sl; în trad.: *Berbec.*
[3] Sl. în trad.: *Dacă <va fi> în numărul Taurului. Sl; în trad.: Taur.*
[4] Sl; în trad.: *Taur.*
[5] Sl. în trad.: *luni*
[6] Sl.; în trad.: *Gemeni.*
[7] Sl. în trad.: *Dacă <va fi> în numărul Gemenilor.*

Miare nu va fi. Pricolici încă să vor rădica şi frică va fi de moarte întru toţi oamenii.

Zr(i).[1]*[Bl]izni(c)*[2].

Iară de să va cutrimura pământul, fi-va foamete mare 3 ani pren tri mări şi moarte de sabie în 3 ţărî şi un domnul peri-va, însă cu oamenii lui. Arată-se rău.//

Raki.[3] *Ašte li vu čislo rako(v)*[4].

De să va întimpla în cisla Racului, vântu priste totu anulu fi-va şi grâul şi miare ave-va scădenie multă. Şî icrele racului plămădi-să-vor şi apele vor scăde şî peştele rău va peri. Şî într-ace parte mari oşti să vor strânge şi foam<e>te să va face şî sângi de sabie şi mulţi oameni vor pribegi într-alti ţărî. Apoi va căde iarnă grea şî mare şi nu va fi geroasă, lemnele plodi-să-vor.

Zr[i][5].

Iară de să va cutrimura pământul într-această vreme, multu rău să arată pristi tot păm<â>ntul, foamete şi moarte de sabie.

16. CUVÂNT DE ÎNMORMÂNTARE

Calafindeşti, j. Suceava, 1639

Textul păstrează discursul rostit la înmormântarea Sofroniei Ciogolea. Este copiat de dascălul Toader, ardelean de origine şi este transpunerea în limba română a unei omilii hrisostomice şi a unor fragmente din *Molitvenic*. Examenul lingvistic atestă atât prezenţa unor particularităţi nordice, cât şi a unor particularităţi sudice (sud-est transilvănene), explicabile prin locul redactării, respectiv prin originea dascălului. Fragmentul redat are un conţinut reflexiv-general. Este reliefată ideea că omul drept va avea răsplată. Moartea omului pe pământ este motivul principal al fragmentului şi intră în opoziţie cu viaţa veşnică.

Textul este reprodus după *Crestomaţia limbii…*, 1994, p. 207-210.

---

[1] Sl.în trad.: *Priveşte.*

[2] Sl. în trad.:*Gemeni*

[3] Sl. în trad.: *Rac.*

[4] Sl. în trad.: *Dacă <va fi> în numărul Racului.*

[5] Sl., în trad.: *Priveşte*

Mltva mrtvi(m) za proštenie[1]

Toate faptele câte-s pre pământ şi în ceastă lume, şi ceriul şi pământul şi soarele şi luna şi stealele pre ceriu şi copacii cei sterpi şi cei roditori pre pământu, numai cu cuvântul au dzis Dumnădzău să fie şi toate din nemică s-au făcut. Aşijdirea şi fierile şi dobitoacele, numai cu cuvântul au dzis, şi au ieşit din pământu toate odată cu trupul şi cu sufletul. Pentr-aceaea cându mor, iarăş odată mor şi cu trupul şi cu sufletul. Iară cându au făcut Dum<nă>dzău omul, [î]ntâiu au luat lut din pământu de l-au zidit sângur cu mânule sa/le, dup-aceaea au suflat într-îns suflet de viaţă. Pentr-aceaea cându moare omul, trupul, cumuş iaste din pământu, mearge iară în pământu, iară sufletul, cumuşi i lucru din ceriu şi de la Dumnădzău suflat, mearge iarăş la Dumnădzău. Şi nu că doară au făcut Dumnădzău omul să moară, nu l-au făcut să moară, ce dintâiu au făcut pre om fără de moarte, fără boale, curat, fără păcate, bun, direptu, cu de toate darurile dăruit. Şi l-au pus în raiu, într-acel loc frumos şi dulce, şi toate au plecat suptu mâna şi supt putearea lui, cât David, proroc şi împărat, să miră de atâta cinste ce-l cinsti Dumnădzău şi dzisă: "Doamne, ce iaste omul că-l pomeniş pri-n//sul? Cu slavă şi cu cinste-l cununaş pri-nsul şi toate plecaş suptu picioarele lui: dobitoacele pământului şi peştii apelor, încă şi hierile munţilor şi a câmpilor şi paserele văzduhului, toate aceastea plecate şi ascultătoare le dedeş omului, iubitoriu de oameni, Doamne. Puţinel că iaste mai mic omul decât îngerii". Toate deade Dumnădzău pre voia omului, preste toate-l pusă mai mare şi împărat. Iară deaca greşi omul şi călcă dzisa lui Dumnădzău, de-aciia cădzu în toate boalele şi în toate neputinţele şi fu osândit de la Dumnădzău să moară şi într-însul noi toţi murim. Că moartea altă nemică nu mai / iaste fără numai plata păcatului şi sămnul osândei lui Dumnădzău, carea iaste pre tot rodul omenescu. Moartea iaste o cale pre carea să petreace toată firea omenească. De domni nu să teame, de boiari nu să stideaşte, de bătrâni nu să ruşineadză, pre frâmseaţe nu caută, tinereaţele nu le cruţă, de unul-născut nu-i i milă, ce pre toţi vine într-u<n> chip. Şi moartea nu iaste rrea, cum dzice Iov, că moartea iaste odihnă omului, că treace din trudă în odihnă, di<n>

[1] Sl. în trad.: *Rugăciunea pentru iertarea morţilor* .

scârbă în bucurie, din valuri în linişte, din tunearec în lumină. De iaste omul direptu, el să duce să-şi ia plata sa din mâna lui Dumnădzău, iară de iaste păcătos, el părăseaşte de-a facerea // păcate. Moartea iaste o mutare din ceastă lume cătră a doaua lume. Moartea iaste o poartă fără de carea nu poate întra nime, nice poate treace din ceastă lume trecătoare cătră viaţa cea netrecută. Pentr-aceaea mortul îl petreacem cu cântări dumnădzăieşti, de arătăm că mulţemim lui Dumnădzău. Cu veşmente albe îmbrăcăm mortul de închipuim înnoirea veşmântului celui fără de moarte. Cu lumini-l petreacem, de arătăm că din tunearecul aceştii lumi să duce în lumina lui Dumnădzău. Cu faţa cătră răsărit îl îngropăm, de sămnăm învierea, că, cum apune soarele şi iară răsare, aşea şi mortul apune în pământu şi iară să vor scula. Pentr-aceaea noi să crea/dem că va fi învierea, să nu plâ<n>gem mortul prespe măsură, ca aceia ce n-au nădeajde să învie. Acelora să cade să plâ<n>gă. Păgânii, necredincioşii să plângă morţii săi, iară noi să creadem că va veni un ceas cându vor audzi morţii glasul Fiiului <lui> Dumnădzău şi ceia ce vor audzi vor învie, cum dzice şi Isaia proroc: "Învie-vor morţii şi să vor scula ceia ce-s în gropi". Dece pentru că să vor scula morţii, să nu facem lucrure schimosite pentru morţi. Să nu ne rumpem hainele, cel mai vârtos inimile, că şi pre noi aceasta moarte ne aştaptă. Să nu ne dărâiem obrazele şi să ne rumpem părul, să nu cumva facem necredinţă învierei. Să nu grăim cuvente de răpştă spre Dumnădzău, să nu cumva stricăm şi noa//uo şi mortului, ce să mulţemim lui Dumnădzău, celuia ce au murit pentru spăsenia noastră. De veri să agiuţi mortului, dă milostenie, că bună soţie iaste milosteniia într-aceaea cale, dă lumină, fă leturghii pentru dânsul.

17. VARLAAM – **RĂSPUNS ÎMPOTRIVA CATIHISMUSULUI CALVINESC**

Mănăstirea Dealu, 1645

Cartea carea să cheamă Răspunsul împotriva Catihismusului calvinesc este primul text polemic redactat în limba română, o ripostă la *Catehismul calvinesc* tipărit în Transilvania în anul 1642 şi considerat eretic. Cartea se încadrează în

acţiunea dusă pentru conservarea unităţii spirituale, în condiţiile în care se făceau presiuni pentru convertirea la calvinism a românilor ardeleni. Examenul lingvistic a pus în evidenţă particularităţi munteneşti (datorate tipăririi cărţii în zona sudică) şi particularităţi moldoveneşti (datorate autorului). Reproducem un fragment din *Predoslovie* unde, pentru a întări credinţa creştinească, Varlaam se ajută de învăţăturile sfinţilor Petru şi Pavel.

Textul este reprodus după Varlaam, *Opere*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1994.

Ş-aceasta nu că doară prepuiu ceva întru fapturile ceale pravoslavnice a creştinătăţii voastre, că ştiu foarte bine şi sânt adeverit cum credinţa voastră ce-aţi apucat dintâiu şi din ceput nici unul de voi cărţile ceale ereticeşti şi dăscăliia şi învăţătura lor în număr nu le socotiţi, ce numai pentru să arăt întunearecul şi neînţelegerea lor ce au întru scriptura svântă, carea o tâlcuiesc pre voia şi pre volniciia lor cum vor. Cum de-aceasta svântul Pătru mărturiseaşte şi învaţă de dzice în 66 de zaceale şi dzice: “Aceasta să ştiţi că toată prorociia cărţilor, adecă tâlcul scripturii svinte, nu iaste după cum spune fieştecine”. Pentr-aceaea, dzic, că tâlcul ce fac aicea şi leapăd tâlcul lor cel rău nu iaste din spunerea şi din cugetul mieu sau altuicuiva, ce din tâlcul svinţilor şi de duhul svânt luminaţilor / părinţi, carii, după darea cea scrisă şi nescrisă dumnedzăieştilor apostoli a besearecei noastre ceii pravoslavnice, au tâlcuit şi nesmintite noao pravoslavnicilor le-au dat: cu mintea să le ferim, cu gura să le mărturisim şi de la inimă să le spunem, întru vădirea ereticilor şi întru tăriia pravoslavnicilor creştini. Pentr-aceaea, fiii miei întru Hristos iubiţi, scris-am asupra acestui catihizmus nou, cu carele cei den afară de pravoslavie au nedejduit să vă sparie cu mărturiile scripturii svinte, să vă înşeale întru eresa lor cea rătăcită, ce-am scris, **una**: pentru să puteţi sta împrotivă când va fi vreame de nevoie; **alta**: pentru ca să vă aflaţi întru învăţăturile pravoslaviei întăriţ ca neşte stâlpi neplecaţi şi neclătiţi, deci cum învaţă fericitul Pavel pre gălăteani de dzice: “Sânt unii de vă spementeadză pre voi şi vor să strâmbeadze bunăvestirea lui Hristos. Ce săvai şi eu, săvai înger din ceriu de va vesti voao mai într-alt chip de cum am vestit voao, anatema să fie! Cum am şi dzis şi iară mai dzic: că de va neştine vesti voao mai într-alt chip // de cum aţi luat, anatema să fie!”

Pentr-aceaea şi eu, fiii miei, legiuitura aceasta a fericitului Pavel cu greu, vă dzic, cum de-ar fi neştine întru voi să vă îndărăpteadze şi să vă întoarcă dintru evangheliia lui Hristos şi dintru învăţăturile ceale pravoslavnice a besearicei noastre şi cu dăscăliile lor ceale ucigătoare de suflete să vă afunde întru eresa lor cea rrea. S-ar fi cine-ar fi şi vă va învăţa altă credinţă, macară s-are fi înger din ceriu, să nu-l creadeţi, ce să-i dziceţi "anatema!" şi să vă lepădaţi şi să vă depărtaţi de unul ca acela! Că acealea ce-am luat de la moşii şi de la strămoşii noştri sânt de svânta evanghelie a lui Hristos întărite, de proroci şi de apostoli temeliuite şi de duhul svânt cu luminatele săboară a svinţilor părinţi mărturisite. Aceastea, dzic, fiii miei, că să cade cu tot sufletul să le ţinem şi cu glas mare să le mărturisim şi de va trebui, dzice Hristos, şi pănă la singe, de ne îmbărbăteadză şi ne învaţă aşea: "Nu vă teamereţi de ceia ce ucig trupul, că sufletul nu-l pot ucide, că aceastea a lumiei sânt / trecătoare, iară binele de vecie, ce vor să-l dobândească ceia ce vieţuiesc în credinţă, iaste de pururea netrecut întru veaci nenumăraţi". Şi atâta sînt de mari şi desăvârşit<e>, cât acela ce s-au suit pănă în al treile ceriu, fericitul Pavel, spune de dzice că ochi n-au vădzut, urechi n-au audzit şi la inima omului n-au întrat cealea ce-au gătat celora ce-l iubăsc.

Pentr-aceaea, fiii miei întru Hristos iubiţi, să murim cu credinţa cea direaptă întru Hristos, pentru ca să fim vii întru el, şi să ne aducem aminte de acela marele proroc Moisi, cum el au urât cinstea şi mărirea împărăţiei de la Eghipet, împreună cu bogăţiia şi cu vistearele lui, socotind mai bine să paţă rău cu fraţii săi ce era de un neam şi de o credinţă, decât să aibă altă cinste şi mărire. Că, de vom răbda toate greutăţile şi nevoile pentru credinţa cea adevară şi de ne vom svârşi într-însă cu pocăinţă, vom dzice şi noi cu fericitul Pavel: "Cu bună nevoinţă m-am nevoit, viaţa mi-am săvârşit, credinţa am ferit, de-acmu mi să cruţă cununa direptăţii, carea mi-o va da // domnul în dzua aceaea a direptului giudeţ". Aceasta şi voi veţi dobândi pentru credinţa voastră cea pravoslavnică a moşilor şi a strămoşilor voştri, carea o aţi ţinut întru învăţăturile ceale bătrâne şi de demult a şeapte svinte şi a toată lumea săboară, carii de la apostoli au luat şi noao le-au dat, aceaea, dzic, cununa cea de Dumnedzău împletită a mărirei şi a vieţii cii de vecie şi a fericiei, carea toţi credincioşii o vor dobândi pentru Isus

Hristos domnul nostru, a căruia iaste slava şi ţinearea şi slujba şi închinăciunea, împreună cu părintele şi cu duhul svânt, acmu şi pururea şi întru veaci de veaci, amin./

18. NOUL TESTAMENT
Alba Iulia (Bălgrad), 1648

Operă fundamentală a literaturii religioase, *Noul Testament de la Bălgrad* apare sub patronajul mitropolitului ardelean Simion Ştefan. La traducerea şi tipărirea acestei opere au participat ieromonahul Silivestru, "preuţi cărturari şi oameni înţelepţi carii să ştie izvodi […] din limbă grecească şi slovenească şi latinească […]". În *Predoslavia către cititori,* pe care o redăm, Simion Ştefan promovează atât ideea unităţii neamului românesc din toate ţinuturile, cât şi ideea constituirii unei limbi literare unitare care să fie înţeleasă de românii de pretutindeni (enunţă necesitatea renunţării la regionalisme). Mitropolitul susţine introducerea neologismelor care aparţin unui fond lexical internaţional. *Glosele marginale* probează nivelul remarcabil al traducerii şi asumarea ideilor enunţate în predoslovii, oferă explicaţii privitoare la neologisme, prescriu sinonime sau fac comentarii menite să descifreze sensuri care pot scăpa unei simple lecturi. Izvoadele sunt variate, traducătorii apelând la mai multe versiuni ale *Noului Testament*, la versiunea latinească a lui Hieronymus, la o versiune slavonă ş.a., dar şi la o traducere românească, "întorsura cea de mult".

Redăm şi rugăciunea *Tatăl nostru* (Matei 6, 9-16; Luca 11, 2-4) care apare într-o formă mult mai fluentă decât cele anterioare, foarte apropiată de limba literară actuală.

Fragmentele *Predoslavia cătră cetitori* şi rugăciunea *Tatăl nostru (*Matei 6, 9-16; Luca 11, 2-4) sunt reproduse după **Noul Testament (1648-1988),** Editura Mitropoliei, Alba Iulia, 1988.

Predoslovie către cetitori

Cetitorilor într-această sfântă carte, milă, pace şi sănătate, de la Tatăl, Domnul nostru Iisus Hristos.

În <în>cepeniia ceşti sfinte cărţi trebuiaşte să ştiţi şi să înţeleageţi despre ceaste lucruri carele sunt scrise pre rându.

Acest testament l-au început a-l izvodi ermonah Selivestru, din porunca şi chelşugul Măriei sale şi el s-au ustenit cât s-au putut şi curând îi s-au tâmplat lui moarte, iară noi socotind şi luând aminte, găsit-am multă lipsă şi greşiale în scriptura lui, pentru neînţelesul limbiei şi cărţii greceşti. Pentr-aceaia noi am început dintâiu a-l posledui şi unde n-au fost bine, am isprăvit şi am împlut şi am tocmit din cât am putut.

Ce numai aceasta să ştiţi că noi n-am socotit numai pre un izvod, ce toate câte am putut afla, greceşti şi sârbeşti şi latineşti, carele au fost izvodite de cărtulari mari şi înţelegători la carte grecească, le-am cetit şi le-am socotit; ce mai vârtos ne-am ţinut de izvodul grecescu şi am socotit şi pre izvodul lui Eronim, carele au izvodit dintâiu din limbă grecească, lătineaşte, şi am socotit şi izvodul slovenescu carele-i izvodit sloveneaşte din grecească şi e tipărit în ţara Moscului. Şi socotind aceastia toate, varecarea au îmblat mai aproape de cartea greciască, de pre aceaia am socotit, însă de cea greciască nu ne-am depărtat, ştiind că Duhul Sfânt au îndemnat evanghelistii şi // apostolii a scrie în limbă grecească Testamântul cel nou, şi cartea grecească iaste izvorul celoralalte.

2. Aceasta încă vom să ştiţi că noi în cest Testamânt întâiu am pus şuma la toate capetele şi în şumă sântu stihuri, carele arată mai pre scurtu lucrurile ce sunt scrise într-acel cap, pentru să să afle mai îndegrabă ce va vrea să caute; şi în toate capetele, toate soroacele le-am pus cu număr, carele să chiamă sloveneaşte stih, pentru că mai în toate limbile vedem că au acest izvod, de scriu cu stihuri, pentru că foarte-i lesne a găsi îndegrabă ce veri vrea să cauţi în numărul soroacelor.

3. De aceasta încă vom să ştiţi că vedem că unele cuvinte unii le-au izvodit într-un chip, alţii într-alt, iară noi le-am lăsat cum au fost în izvodul grecescu, văzând că alte limbi încă le ţin aşia, cumu-i sinagoga şi poblican şi gangrena şi pietri scumpe, carele nu să ştiu rumâneaşte ce sânt, nume de oameni şi de leamne şi de veşmente şi altele multe carele nu să ştiu rumâneaşte ce sunt, noi încă le-am lăsat greciaşte, pentru că alte limbi încă le-au lăsat aşia.

4. Aceasta încă vă rugăm să luaţi aminte că rumânii nu grăescu în toate ţărâle într-un chip, încă neci într-o ţară toţi într-un chip. Pentr-aceaia cu nevoe poate să scrie cineva să înţeleagă toţi, grăind un lucru

unii într-un chip, alţii într-alt chip, au veşmâ<n>t, au vase, au altele multe nu le numescu într-un chip. Bine ştim că cuvintele trebue să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii îmblă în toate ţărâle, aşia şi cuvintele acealea sunt bune carele le înţeleg toţi; noi derept aceaia ne-am silit den cât am putut, să izvodim aşia cum să înţeleagă toţi, // iară să nu vor înţeleage toţi, nu-i de vina noastră, ce-i de vina celuia ce-au răsfirat rumânii printr-alte ţări, de şi-au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăescu toţi într-un chip.

5. Mai apoi de toate, rugăm pe cetitorii ceştii cărţi să nu ne giudece numaidecât, până nu vor socoti izvoadele şi veţi afla pre ce cale am îmblat.

Adevăr, şi noi oameni sântem şi am putut şi greşi, săva că am silit, den cât am putut, să nu greşim.

Mai vârtos de toate pre aceasta ne-am silit să ţinem înţelesul Duhului Sfânt, că scriptura fără înţeles iaste ca şi trupul fără suflet.

Aceasta poftim de la Tatăl Dumnezău şi de la Domnul
nostru Iisus Hristos, cum să vă înţelepţească
Duhul Sfânt ca să înţeleageţi voia sfinţiei Sale
şi să faceţi carele sunt scrise într-această
carte, spre slavă lui Dumnezău
şi spre ispăseniia voastră.
Amin.//

De la Mateiu Sfânta Evanghelie

9. Derept aceaia aşa vă rugaţi voi: Tatăl nostru ce eşti în ceriure, sfinţească-să numele Tău.

10. Să vie împărăţiia Ta, fie voia Ta, cumu e în ceriu, aşa şi pre pământ.

11. Pâinea noastră de toate zilele dă-ni-o noao astăzi.

12. Şi ne iartă noao păcatele noastre, cum ertăm şi noi greşiţilor noştri.

13. Şi nu ne duce pre noi în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de vicleanul, că a Ta iaste împărăţiia şi putearea şi slava, întru veaci. Amin.

[…]

Evanghelia de la Luca
Cap. 11

[…]

2. Şi zise lor: când vă rugaţi ziceţi: TATĂL nostru cela ce eşti în ceriure, sfinţască-Să numele Tău; vie Împărăţiia Ta, fie voia Ta, cumu-i în ceriu aşia şi pre pământ.

3. Pâinea noastră de toate zilele, dă-ne noao astăzi.

4. Şi iartă noao păcatele noastre, că noi încă ertăm tuturora carii ni-s deatori noao; şi nu ne duce pre noi în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de hicleanul.

19. TATĂL NOSTRU
1671

Textul a apărut într-o carte suedeză din 1671. Textul este preluat din "Revista Istorică", Anul XXI, 1935, nr. 10-12, oct.-dec., p. 326-333.

"Walachica
"Paerinthele nostru celace esti în cheri. Svintzascae-se numele teu. Vie enperetziae ta. Facae-se voe ta, cum en tzer ase si pre paementu. Si lase noaae datorii le noastre, cum si noi se ilaesaem datornitzilor nostri. Si nu dutze preno i la ispitire: tze ne mentueste prenoi de viclianul. Amin."

20. BIBLIA DE LA BUCUREŞTI
Bucureşti, 1688

Este prima traducere integrală a *Bibliei* în limba română. *Biblia adecă dumnezeiasca scriptură ale celei vechi şi celei noao lege* a fost dată la tipar de voievodul Şerban Cantacuzino şi terminată sub domnia lui Constantin Brâncoveanu. Coordonatorii *Bibliei,* Radu şi Şerban Greceanu şi colaboratorii lor (mitropolitul Ghermanos de Nissis, episcopul de Huşi, Mitrofan ş.a.), au realizat traducerea după izvoare greceşti, slavone, latine şi ebraice asimilând şi traducerile anterioare ale unor cărţi din *Biblie* realizate în limba română: tipăriturile lui Coresi*, Palia de la Orăştie*

(1582), *Evanghelia* (1682) şi *Apostolul* (1683) tipărite în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, *Noul testament de la Bălgrad* (1648), *Vechiul Testament* (1667) – traducere manuscrisă a spătarului Nicolae Milescu ş.a.

Examenul lingvistic al *Bibliei de la Bucureşti***,** operă de proporţii remarcabile (cartea are, fără predoslovii, 933 de pagini format mare, cu textul pe două coloane a câte 59 de rânduri fiecare) a evidenţiat pe fondul de limbă muntenesc, o serie de particularităţi de tip nordic datorate atât izvoarelor moldoveneşti folosite cât şi tipografilor moldoveni care au participat la tipărirea cărţii. Astfel, considerată sinteză lingvistică de limbă literară, *Biblia* din 1688 a contribuit la impunerea aceluiaşi model normativ în toate provinciilor româneşti. Răspândindu-se repede în cele trei provincii româneşti, "s-au dăruit neamul românesc", *Biblia de la Bucureşti* a împlinit unitatea culturală a românilor.

Biblia de la Bucureşti are meritul de a fi îmbogăţit literatura română cu prima tălmăcire a unui text filozofic. Nicolae Milescu este cel care traduce tratatul *Despre raţiunea dominantă* atribuit lui Josephus Flavius.

Redăm din *Biblia de la Bucureşti* cap. 44 din *Geneză* pentru a se compara cu fragmentul reprodus de noi din *Palia de la Orăştie* (1582).

Fragmentul este reprodus din *Biblia 1688***,** Pars I, Iaşi, 1995, p.298, 300.

Geneza Cap. 44

1. Şi porunci Iósif celui ce era peste casa lui, zicând: "Umpleţ sacii oamenilor de bucate cât vor putea rădica şi puneţ argintul fieştecăruia în gura sacului.

2. Şi cupa mea cea de argint să o puneţ în sacul celui mai tânăr şi preţul grâului lui". Şi fu după cuvântul lui Iósif, după cum au zis.

3. Şi dimineaţa au luminat şi oamenii să slobozîră, şi ei şi măgarii lor.

4. Şi, ieşind ei den cetate, nu să delungară departe şi Iósif zise celuia ce era peste casa lui, zicând: "Scoală-te şi goneşte după oameni şi vei huli pre dânşii şi vei zice lor: «Pentru că ci mi-aţ dat ręle pentru bune ?

5. Pentru că ce mi-aţ furat cupa cea de argint ? Nu iaste acêea cu carea bea domnul mieu ? Þi el vrăjind cu vraje întru el. Rêle aţ săvârşit carele aţ făcut»".

6. Şi, aflând pre dânşii, omul le-au zis lor după cuvintele acęstea.

7. Şi ziseră lui: "Pentru că ci grăięţte domnul cuventele acestea ? Să nu se afle la slugile tale să fie făcut după cuvântul acesta.

8. În vreme ce argintul carele am aflat în sacii noştri l-am întorsu cătră tine den pământul Hanaan cum am fi furat den casa stăpânului tău argint sau aur ?

9. La care vei afla cupa den slugile tale, să moară, şi noi vom fi slugi domnului vostru".

10. Şi el zise: "Şi acum, cum ziceţ aşa va fi: omul la carele să va afla păharul, acela îm va fi slugă, iară voi curaţ veţ fi".

11. Şi grăbiră de descărcară cineş sacul pre pământ şi deşchise cineş sacul lui.

12. Şi cerca de la cel bătrân începând până au venit la cel tânăr; şi, obârşind, află cupa în sacul lui Veniamín.

13. Şi-ş rupseră hainele lor şi puseră cineş sacul lui pre măgariul şi să întoarseră la cetate.

14. Şi intră Iúda şi fraţii lui cătră Iósif încă fiind el acolo; şi căzură înaintea lui pre pământ.

15. Şi zise lor Iósif: "Ce aţ făcut acest lucru ? Nu ştiţ că cu vrajă să vrăjaşte omul în ce fel sânt eu ?"

16. Şi zise Iúda: "Ce voiu grăi împotriva domnului ? Sau ce vom zice ? Sau ce ne vom înderepta? Şi Dumnezău află strâmbătatea slugilor tale; iată sântem robi domnului nostru, şi noi şi la cine s-au aflat cupa".

17. Şi zise Iósif: "Să nu să facă mie a face cuvântul acesta; omul la carele s-au aflat cupa, acela îm va fi slugă, iară voi vă suiţ cu mântuire la tatăl vostru".

18. Şi, apropiindu-se Iúda de dânsul, zise: "Rogu-mă, doamne, grăiască sluga ta înaintea ta şi să nu te mânii pre sluga ta, căci tu eşti după farao.

19. Doamne, tu ai întrebat pre slugile tale, zicând de «Aveţ tată au frate».

20. Şi zis-am domnului cum iaste noao tată bătrân şi copil den bătrâneţe mai tânăr la dânsul, şi fratele lui au murit şi el singur au rămas mumei lui; şi tatul nostru pre dânsul au îndrăgit».

21. ANTIM IVIREANUL **- SCRISOAREA LA LEAT 7220,**

ÎN LUNA GHENARIE, ÎN 13 ZILE
13 ianuarie 1712

Scrisoarea de dezvinovăţire trimisă de către mitropolitul Ţării Româneşti, Antim Ivireanul, domnitorului Constantin Brâncoveanu atestă calităţile oratorice ale expeditorului. Memoriul debutează printr-un *proemium* (în care sunt prezentate circumstanţele redactării) urmat de un eclectic *protocol iniţial*. *Textul* scrisorii este redactat după normele unei retorici judiciare, mitropolitul respingând fiecare din cele 12 învinuiri printr-o argumentaţie laborioasă (*refutatio*). *Protocolul final* de dimensiuni reduse reconfirmă puterea absolută a domnitorului. Textul prezintă intercalat pasaje în limba greacă. Examenul lingvistic a evidenţiat particularităţi de tip sudic.

Fragmentul este reprodus după Antim Ivireanul, *Opere*, Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 226-232.

Iară pentru paretisis ce mi-au venit poruncă de la măriia-ta ca să fac, zic cum că nu îndrăznesc, pentru făgăduialele care dăm noi, arhiereii, înaintea lui Dumnezeu, când ne hirotonim (precum şi cu mâna scriem în condică, după cum iaste rânduiala bisericească şi iscălim înaintea celor ce vor să hirotonească), să facem paretisis înşine, noi, de voia noastră, căci călcăm porunca şi făgăduiala şi / Dumnezeu nu gluméşte. Că zice marele Pavel: (text gr.[1]), iar pentru dragostea măriei-tale, de ne vei porunci, vom face, pentru ca să nu socoteşti că-ţ stăm împotrivă; numai fă, măriia-ta, socoteală dreaptă şi cu frica lui Dumnezeu. De iaste cu dreptul să zică cineva, unui om, cu sila: desparţi-te de muiarea ta şi lipséşte din casa ta şi din toată agonisita ta făr'de nici o vină, pentru carele iaste zic (măcar că iaste împreunare trupească): "Unde Dumnezeu au împreunat, omul să nu despartă", dară cu cât mai vârtos să îndémne cineva pre un arhiereu să-ş lase eparhiia, fără vină şi făr'de judecată, că iaste împreunare duhovnicească, carele are datorie, până la vărsarea sângelui, să nu-ş părăsească turma, după cum zice Hristos: "Păstoriul cel bun îş pune sufletul pentru oi"; iară încăş eu pohtesc să fac voia măriei-tale, iară nu a mea.

Judecă, măriia-ta, ca un domn creştin, de iaste cu cale şi de să cuvine să fiu lipsit acuma, la bătrânéţele méle, de amândoao: şi de

[1] Gr. trad.: "Fiecare unde a fost chemat acolo să rămână"

turma ce mi s-au încredinţat de la Dumnezeu, ca unui nevrédnic şi de munca şi osteneala tineréţelor méle ? Că zice *Sfânta Scriptură*: (text gr[1]). Şi de vei afla măriia-ta că iaste cu dreptate, fie numele domnului blagoslovit, de acum şi până în véci.

……………………………………………………………………..

Între altele să cuvintează şi aceasta cum că sânt strein şi nu s-au cuvenit să fiu eu mitropolit. În Hristos sântem toţ una. Şi apoi n-am fost numai / eu episcop şi mitropolit strein în Ţara Românească, ci au fost şi alţii, mulţi, precum să văd în condice şi precum să politicéşte în toată besérica, precum şi domni au stătut şi de ţară şi streini, ca şi în toată lumea; că Dumnezeu au făcut lumea slobodă pentru toţ. Şi un lucru ce nu să face, nici să strămută la o besérică de céle proaste, sau la o mănăstire, pentru carele nu iaste hotar bisericesc, iară de să va şi întâmpla vreo pricină (text gr.[2]) râpştesc cei mai mulţi şi zic că iaste păcat; dară cu cât mai vârtos să se strămute capul beséricii a vreunii eparhii şi să nu să vatăme multe suflete şi să nu urméze multe lucruri necuvioase, precum vedem că să fac în bogate locuri.

Şi cum că poţ măriia-ta să faci ce vei vrea, după pohta măriei-tale, iaste lucru adevărat; iar eu încă zic să faci şi după pohta lui Hristos de mă ţii cu tot dinadinsul greşit măriei-tale "lăsaţ şi să va lăsa voao".

Acéstia spre îndreptarea mea le scriu, în dreptate şi în adevăr. Iar din ce am zis înaintea măriei-tale nu voiu eşi; fie după cum pohteşti şi Dumnezeul păcii să fie cu măriia-ta.

22. ANTIM IVIREANUL, **MIJLOCIRILE CU CARELE POT SĂ RĂMÎE DIEŢILE TEMEINICE ŞI NESTRĂMUTATE** Târgovişte, 1714

Mijlocirile… instituie un model pentru întocmirea diatei testamentare. Act normativ cu valoare juridică, dieta testamentară era redactată de către preoţi. Fragmentul redat, *Izvodul dieţii,* surprinde prin deosebite calităţi expresive: *exordiul* amplu aminteşte de perisabilitatea omului şi enunţă necesitatea întocmirii acestui act. Valabilitatea acestui *izvod* este marcată prin clişee lingvistice – de tipul

[1] Gr. trad.: "Nu voi pedepsi de două ori pentru aceeaşi (faptă)

[2] Gr. trad.: "Sau dreaptă, sau nedreaptă".

cutarele, iată ce ş.a. – care apar constant pe parcursul actului. Urmează *captatio benevolentiae* realizată după tipic religios: cererea de iertare a păcatelor adresată lui Dumnezeu şi apoi "tuturor creştinilor". Textul propriu-zis conţine dispoziţiile testamentare de împărţire a averii urmate de o *anatema* formulată în termeni religioşi. *Protocolul final* cuprinde *dispoziţia, data, iscălitura, martorii, peceţile* ş.a.

Fragmentul este reprodus după Antim Ivireanul, *Opere*, Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 392-393.

Întâi. Diiata să cuvine să se facă cu frica lui Dumnezeu făr' de nici un vicleşug sau pizmă asupra cuiva atâta despre partea celuia ce rânduiaşte cât şi despre partea celui ce o scrie.

A dooa. Să se facă când sânt minţile omului întregi iară nu când ajunge la ceasul morţii pentru căci atunce să turbură mintea lui şi nu ştie ce rânduiaşte.

A treia. Să se rădice de la mijloc obiceaiul / cel rău ce au unii şi nu vor să lase nimica rudelor puind princina cum că nu i-au căutat la vréme de nevoie sau la vréme de boală sau pentru căci au avut între dânşii vrajbă şi lasă în pizmă averile lor la alţii şi pre rude îi lasă făr'de moştenire.

A patra. Diiata de nu să va face cu aceste mijloace ce s-au însemnat mai sus în ştiinţă să fie fieştecăruia că cei ce rânduesc nu vor avea nici o plată de la Dumnezeu şi diiata lor pre urmă să va strica şi rudele ce vor rămânea făr'de moştenire şi făr'de voia lor vor moşteni averile lor şi afurisaniile ce adaog pentru că sânt făr'de / cale vor cădea asupra lor.

A cincea. Vericarele din preoţi va fi chemat să scrie diata cuiva şi va vedea cum că cel ce rânduiaşte să poartă cu pizmă asupra rudelor lui, au să-l îndémne să facă céia ce iaste dreptul au să nu-i scrie diata că apoi va cădea în pedeapsă. Şi la sfârşitul dietii să-şi pue preotul numele lui şi din ce sat iaste şi împreună cu dânsul să se iscălească 7 mărturii după porunca *Pravilei* sau 5, iar la vréme de nevoie fie şi 3.

A şasia. În diată să cuvine mai întâi de cât toate să se rânduiască deplin zéstrele muerii, după cumu-i / va fi scriind foiţa şi darurile céle mai înainte de nuntă şi podoabele céle de a dooa zi, după cum porunceşte *Pravila.*

A dooa să rânduiască datoriile de va fi datoriu anume cui ce iaste dator.

A treia să osebească toată cheltuiala ce va să se facă la îngropare şi la pomenirile céle obicinuite până la plinirea unui an şi alte milostenii şi sărindare după cumu-i va fi putinţa. Iar ce va mai rămânea afară dintr-acéstia să împarţă la moştenitori precum ar socoti, că va fi cu dreptate.

Izvodul dieţii. De vréme ce întâmplarea cea viitoare iaste nevăzută şi însăşi îngerilor necunoscută pentru că numai la Dumnezeu toate sânt cunoscute; drept acéia eu (cutarele) feciorul (cutăruia din cutare loc) am socotit mai nainte până a nu mă cuprinde sfârşitul vieţii mele şi până îmi sânt minţile întregi şi sănătoase să fac diată şi să dovedesc gândul mieu cătră moştenitorii miei cei aleşi cu care voesc să chivernisească ei avérea mea mutătoare şi nemutătoare după petrécerea mea din viaţă.

Ce întâi mă rog lui Dumnezeu / ca unui milostiv să-m iarte mulţimea păcatelor méle céle ce am greşit ca un om într-această lume. Aşijderea mă rog şi tuturor creştinilor cui ce voiu fi greşit să mă iarte. Şi de mine încă să fie ertaţi toţi câţi îm vor fi greşit şi verice rău mi-ar fi făcut.

După aceasta poruncesc lor mai întâi de toate să-şi ia soţia mea cea după lége (cutarea) zéstrele ei deplin după cumu-i scrie foiţa şi darurile cele mai nainte de nuntă, aşijderea şi podoabe ce i-am dat ei a doao zi după nuntă carele sânt iată ce şi iată ce.

A doao, să plătească datoriile ce sânt dator (cutăruia / şi cutăruia cu zapise ori fără zapise).

A treia, să mi se facă pogrebaniia şi pomenirile céle obicinuite până la împlinirea unui an. Aşijderea şi milele şi sărindarele ce las să se dea deplin.

Iară după acéstia fiii şi moştenitorii miei cei adevăraţi (cutare, cutare şi cutare) să împartă toată avéria mea între dânşii frăţéşte şi cu pace. Însă (cutare) să-şi ia partea lui, iată ce şi iată ce. Şi (cutarele) iată ce şi iată ce. Şi (cutarele) iată ce şi iată ce.

Încă ert pe credincios robul meu (cutarele) din robie şi pe credincioasa roaba mea (cutarea). Încă dăruesc (cutăruia) pentru mântuirea / sufletului mieu iată ce.

Acéstia voesc să facă aceşti moştenitori ai miei după moartea mea precum cu dreptatea minţii méle am rânduit şi limba mea au grăit şi mâna mea au scris, înaintea acestor mărturii vrédnice de credinţă, carii s-au aflat de faţă (cutare, cutare, cutare, cutare, cutare cutare, cutare).

Iară oricare din moştenitorii miei care am zis mai sus, au din judecători şi din boiari, sau din cei bisericeşti sau din cei lumeşti ar vrea să întoarcă, sau să strice această diată a mea să aibă a da răspuns şi seama la înfricoşata zioa acéia a răsplătirii înaintea judecătoriului celui / drept şi nefăţarnic. Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeul cel adevărat. Leat, msţa.

Eu (cutarele) cu a mea mână am iscălit şi am întărit această a mea diată şi cu a mea pecéte am pecetluit înaintea acestor mărturii vrédnice de credinţă, carii sânt iscăliţi mai jos.

Eu (cutarele) pre cum au zis cela ce au făcut această diată cu gura lui şi precum au scris înaintea mea, aşa mărturisesc înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor să puiu şi pecétia mea.

Într-acest chip să iscălească şi célialalte mărturii, până în şapte.

23. ANTIM IVIREANUL**. DIDAHII**
începutul secolului al XVIII-lea

Operă oratorică, *Didahiile* au fost predicate în limba română fără a se tipări în timpul vieţii mitropolitului. Aceste predici s-au păstrat în manuscrise (primul manuscris a fost descoperit în anul 1871 de către episcopul Melhisedec, manuscrisul original fiind găsit în 1881 în biblioteca mănăstirii Căldăruşani de C. Erbiceanu). Prima editare a predicilor a avut loc în anul 1886. *Didahiile* cuprind 28 de predici, pronunţate în timpul domniilor lui Constantin Brâncoveanu şi Ştefan Cantacuzino, şi şapte predici ocazionale (una la urcarea în scaunul mitropolitan, trei cuvântări funebre, un cuvânt la parastas şi două cuvântări la spovedanie).

Remarcabil cunoscător al scrierilor creştine, al filozofiei, istoriei şi mitologiei greceşti dar şi al culturii populare Antim Ivireanul dă “un nou statut predicii”, o autohtonizează prin introducerea unor repere sociale, economice şi politice contemporane. Opera atestă o conştiinţă oratorică desăvârşită atât prin intermediul manualelor de retorică cât şi prin cunoaşterea discursurilor oratorilor vremii. Fragmentul, extras din predica ţinută de Sf. Nicolae, dezvoltă virtuţile omeneşti şi subliniază vocaţia retorică a mitropolitului care agreează simetriile de tip

complicat cumulate cu o simbolistică a cifrelor (aici cifra 4 şi a multiplilor de 4). Observăm că fragmente din *Cazania la Sfântul Nicolae* vor apărea în *Retorică, adecă învăţătura şi întocmirea frumoasei cuvântări* (1798) de Ioan Piuariu Molnar (vezi cap. 17 *Pentru stările împrejur sau întâmplări, care să zic elineşte peristasis, latineşte ţircumstanţii).*

Fragmentul este reprodus după Antim Ivireanul, *Opere*, Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 47-50.

Pentru căci iaste omul făcut de Dumnezeu, îndoit, de suflet cuvântătoriu şi de trup simţitoriu are şi bunătăţ îndoite: sufleteşti şi trupeşti. Şi sânt bunătăţile céle sufleteşti 4: vitejiia, înţelepciunea, dreptatea şi curăţeniia. Bunătăţile cele trupeşti încă sînt 4: tăriia, întregimea, fromoséţia şi sănătatea. Şi dintr-acéste bunătăţ ale sufletului şi ale trupului nasc alte 4 bunătăţ de obşte: credinţa, nădejdia, dragostea şi smereniia.

……………………………………………………………………..

Pre acéste 4 bunătăţ ce-am zis mai sus şi v-am spus a fieştecăriia putérea şi lucrarea, ca pre o piatră în patru féţe, caré nu să poate mişca ş-au zidit toţ sfinţii şi toţ drepţii, ca nişte înţelepţi, casa bunătăţilor sale, şi, după cuvândul *Evangheliei*: “Să pogorî ploae şi veniră râurile şi suflară vânturile şi loviră casa acéia şi nu căzu, că era întemeiată pre piatră”, care piatră iaste Hristos, după cum zice fericitul Pavel, dintru care înţelepţi şi sfinţi şi drepţi iaste unul şi acest fericit şi de-a pururea pomenit, marele Nicolae, arhiereul Mirelor / Lichiei, făcătoriul de minuni, a căruia pomenire săvârşim astăzi, întru acest sfânt lăcaş; carele stă deasupra muntelui beséricii ca o cetate păzită de Dumnezeu şi întărită de toate patru părţile cu 4 tunuri duhovniceşti: cu credinţa, cu nădéjdia, cu dragostia şi cu smereniia. Şi cu tunul credinţii goneşte departe pre vrăjmaşii beséricii, pe eretici; cu tunul nădejdii aduce pre cei deznădăjduiţ cătră Dumnezeu; cu tunul dragostei ajută celor săraci şi lipsiţ; cu tunul smereniei sue pe cei păcătoşi la ceriu.

Stă nemişcat în muntele credinţii şi al nădejdii şi nu să poate ascunde; stă întemeiat în muntele dragostei şi al smereniei şi nu să poate pitula. Să véde de departe, că iaste la loc înalt; luminează ca o făclie aprinsă în casa Domnului, în curţile Dumnezeului nostru. Faptele lui céle bune strălucesc tuturor celor din casă, nu sunt ascunse supt obroc; luminează în toată lumea, ca lumina soarelui, minunile lui.

Cunoscute-s de toţ facerile lui de bine şi milosteniile, primite-s / de toţ blândéţele lui şi să bucură toţ de pomenirea lui, după cum zice Solomon: "Lăudându-se dreptul, să veselesc noroadele". Îl mărturisesc pre dânsul adevărul lucrurilor, cum că iaste îndreptătoriul credinţii şi chipul blândeţii şi dascalul înfrânării, precum îl cântă besérica şi pentru acéia au agonisit prin smerenie céle înalte şi prin sărăcie céle bogate. Acesta au urmat dascalului şi învăţătoriului său Hristos, păstoriului celui bun şi adevărat, care ş-au pus sufletul pentru oi. Acesta au păzit porunca lui Dumnezeu desăvârşit şi l-au iubit şi pre dânsul şi pre aproapele său, ca însuş pre sine.

Îl dovedéşte ajutoriul ce au făcut din destul de mulţi galbeni celor 3 fecioare, carele sta în cumpănă să-ş piarză fecioriia lor; că înţelegând sfântul cum că acel ticălos de tată al fételor, pentru că să gonească sărăciia din casa lui, au socotit să chiiame în casa lui, pe Afrodita, adecă curviia şi pentru ca să câştige puţin aur şi argint, ca să se poată chivernisi, au vrut să vânză fecioriia fételor lui. Şi oftând cu amar din mijlocul / inimii lui şi plângând cu lacrimi fierbinţi zicea: 3 fecioare, carele să văd ca 3 bunătăţi ale raiului, vor să se schimbe şi vor să se prefacă spre 3 răutăţ ale iadului şi pentru puţin câştig vor să piarză o avuţie caré iaste mai cinstită decât toate avuţiile ce sunt ascunse supt munţi, sau decât toate câte ocoléşte toată lumea; şi acea frumoséţe luminată ca a soarelui iaste să-ş piarză lumina şi podoaba şi să se facă scaun, sau să zic mai chiar cuib întunecaţilor draci.

Deci acéstia ce am zis mai sus, înţelegându-le sfântul, au zis în sine: ba, diavole, nu voiu lăsa să se lipsească ceriul de stéle frumoase ca acéstia, nu voiu să câştige iadul suflete atât de curate şi flori aşa de frumoase. Eu, o, dragoste mincinoasă, voiu să-ţ sfărâm săgeţile, carele fără de rană omor; eu, Luceafărule, voiu să-ţ sparg toate mrejile şi-ţ voiu piiarde tot vicleşugul.

Aşa au vorbit sfântul, apoi, pe urmă, după ce au ascuns soarele toate razele lui şi s-au stins de tot lumina zilei între întunérecul nopţii şi când ceriul, de osteneală, au fost închis spre somn / toţ ochii lui, atâta cât nici luna nu priveghiia, nici una din stélele céle mai mici avea deşchise tâmplele lor céle de argint, atunce ca când ar fi fost nu făcător de bine, ci ca un hoţ, aleargă cu mare grabă la acea săracă de casă şi aruncând în läuntru, nu zic odată, sau de doao ori, ci de trei ori, mulţi

galbeni, au gonit cu aceasta sărăciia şi tot răul şi tot cugetul necuvios şi au mântuit fecioria acelor 3 fecioare din cursele diavolului.

Auzit-aţ fapta sfântului ? Priceputa-ţ fierbinţeala inimii lui spre a face bine ? Înţeles-aţ putéria dragostei către aproapele ? Afle-să şi acum vreunul, au din cei bogaţ, au din cei săraci, după ce va cunoaşte lipsa şi sărăciia fratelui său, creştinului, carele iaste aproapele său, să-i facă ajutor la nevoia lui, cu dragoste curată şi făr'de făţărie, de nu va avea putére cu bani sau cu altcevaş, măcar cu un sfat bun, sau cu un cuvânt de mângâiare şi nu numai eu, ci toţ creştinii cei ce să tem de Dumnezeu, îl vor ţinea întocma cu sfântul Nicolae şi cu alţi sfinţi, că atâta iaste Dumnezeu de mulţemit şi priimitor, cu multă dragoste de cel / puţin a aceluia ce o va face cu credinţă şi cu dragoste, ca şi de cel mult a aceluia ce poate face.

24. ION NECULCE
(1672-1745)
LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI DE LA DABIJA-VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT
(1661-1743)

Letopiseţul **…** lui Ion Neculce continuă opera lui Grigore Ureche şi Miron Costin, relatând evenimente din istoria Moldovei petrecute între anii 1661 şi 1743. *Letopiseţul* **…** este precedat de *O samă de cuvinte,* culegere de legende şi istorisiri, unele de sursă livrescă, cele mai multe însă păstrate în tradiţia orală a poporului.

În *Predoslovie* cronicarul mărturiseşte că a folosit "neşte izvoade ce au aflat la unii şi la alţii din auzitele celor bătrâni boieri"; pentru cea mai întinsă parte a cronicii însă "nu i-au mai trebuit istoric străin să citească şi să scrie, că au fost în inima sa". Cronicarul devine un memorialist înzestrat cu talent scriitoricesc şi virtuţi

morale, atent la evenimente şi abil în a trage concluzii. Martor şi participant la evenimente ,Neculce, în istoria sa de optzeci şi doi de ani, acordă importanţă deosebită unui singur domnitor capabil a înfrunta duşmanii Moldovei: Dimitrie Cantemir; o cincime din cronică narează evenimentele domniei lui.. Fragmentele reproduse surprind momente ale bătăliei de la Stănileşti, în care oastea condusă de Dimitrie Cantemir aliat cu Petru I înfruntă armata turcească.

Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat a fost publicat pentru prima dată de M. Kogălniceanu în *Letopiseţele ţării Moldovii,* vol. II, Iaşi, 1845.

Fragmentul este reprodus după Ion Neculce *Opere*, *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte***,** Ediţie şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p. 584-585, 593-595.

108. Rugăm pre dumneavoastră, iubiţ<i> cetitori tineri, să luaţi sama aceştii scrisori, de s-ar tâmpla vrodată să mai viie nişte lucruri ca acéstea în ţara noastră, să vă ştiţi chivernisi, să nu păţiţi şi voi ca şi noi.

109. Moscalii la turci niciodată năvală nu mai da, ce tot turcii da năvală la moscali, până îş istoviia focul, şi apoi iar să da înapoi, iar moscalii tot cătinel după dânşii. Şi să lărgis<ă> şireagurile céle de moscali, în lature, cît alergai cu calul; atâta să lărgis<ă> moscalii de la carăle lor.

Iar cînd au fost marţi dimineaţa, turcii s-au strâns toţi de<o> parte, şi acolo ş-au făcut meteredzu şi ş-au aşădzat toate puşcile. Şi au început a să bate prea vrăjmaş, cât întunecas<ă> lumea, de nu s<ă> vedea om cu om, şi să vedea numai para cum eşiia din puşci. Ca cum ar ardé un stuh mare <de> trestiie pe nişte vânt mare, aşea să vedea focul eşind din puşci. Numai ce voiu să dzic, poate-fi Dumnedzeu fereşte la războiu, că dintr-o 1.000 de sinéţe abiia să tâmplă de lovéşte un om. Că de ar hi nemerit cât foc slobodziia, n-ar fi mai rămas nici la turci, nici la moscali om de povéste. După cum dzice un cuvânt Miron log<o>fătul: “Mare iaste omul, iar la războiu prea mică-i iaste ţinta”.

110. Dzis-au Dumitraşco-vodă atuncea împăratului: să legi toate carăle tabără şi să las<e> pe Medhoroschi polcovnicul cu cinci, şease mii de căzaci ce le avea şi cu doao, trei polcuri de moscali, să rămâe să apere carăle de călărimea Turcului, de or vrea să le dea năvală. Iar céialaltă oaste moschicească, săldaţii, să dea năvală asupra inicérilor la meteredzu, că or bate pe iniceari şi or lua şi puşcile turceşti, şi atuncea

or fugi şi ceialalţi, călărimea. Că aşea li-i obicéiul; că el au vădzut cînd au bătut némţii pre turci la Varadin, că, după ce-au bătut némţii ăe iniceari iară călărimea au şi purces a fugi, carii cum putea.

111. Iară împăratul au răspunsu lui Dumitraşco-vodă: "Ţi să pare şi ai vrea şi ai pofti, ticăloase oame, să fie pentru binele tău, dar, de oi bate pe pedestrime, călărime iaste multă, şi n-am cu cine o goni". Că sta călărimea, ca cum ar sta pădure, împregiurul obuzului, de nu-i agiungea puşca. Sta şi priviia cum să bat, şi împăratul tot nădăjduia că-i va veni răspunsul ce scrisése noapte, cum s-au pomenit mai sus. Şi veziriul nu-i mai făcea şi tot păziia de să bătea.

…………………………………………………………………………

126. Cerşut-au pre Dumitraşco-vodă turcii să le-l dea. Iar moscalii au dzis că din războiul dintâi nu s<ă> ştiie ce s-au făcut: perit-au, au fugit-au ? "Că noi am gîndit c-au venit la voi". Iar veziriul au dzis: "Pentru un ghiaur, ce să ne sfădim noi, nişte împărăţii ? Lasă-l, că să va sătura de ce au poftit. Sângur, de bunăvoia lui, a veni la noi".

Atuncea împăratul au luat pre Dumitraşco-vodă şi l-au ascuns într-o botcă a lui, de céle cu 2 roate, de nu-l ştiia nici un moldovan, făr<ă> numai Ioan Niculcé hatman şi vro 2 copii din cas<ă> îl ştiia. Şi au şădzut acolo ascuns în botcă, pîn` ce-au trecut obozul dincoace de Movila Răbâei.

127. Mai cerşut-au turcii Azacul, şi s-au apucat moscalii să-l dea, cu tot venitul şi hotarul lui.

158. <sic>. Dzis-au turcii să stricé o cetate ce să chiema Troiţa, dzicând că-i făcută pre hotarul turcesc. Şi, măcar că era bună şi mare cetate, cu multă cheltuial<ă> făcută, s-au apucat să o strice; iar când s-ar mai tocmi vrodată cetatea, atuncea şi pacea să fie stricată.

159. Cerşut-au şi bir să le dea şi cheltuială oştii. Ce bir n-au priimit, iar cheltuială 1.000 de pungi s-au apucat că or da.

160. Dzis-au să mai strice şi alte pălănci, ce sânt pre marginea hotarului, pre lângă zaporojeni şi la pragurile Niprului: Camen Zaton şi altele, şi s-au apucat că le-or strica.

161. Mai dzis-au şi pentru Ucraina, dincoace de Nipru, că au luat-o din hotarul léşilor, să o dea să o ţie iar léşii şi au priimit moscalii să s<ă> rădice, să fie iar leşască.

162. Mai cerşut-au veziriul şi toate arméle să le dea moscalii. Deci Şefer au răspuns că acest lucru nu pot să-l facă, căci léşii le sint nepriiateni, şi vor să margă prin ţara lor, şi fără armé nu pot să margă, făr<ă> cât, pe câte armé au ei în obuz, atâte le-or plini în Azac. Şi aşea li-au dat.

163. Tocmitu-s-au şi pentru oaste din Brăila, să iasă şi să margă cu pace. Atuncea au oblicit moscalii c-au fost luat moscalii, cei cu Toma, Brăila.

164. Mai dzis-au veziriul, de or hi întrat şi în Crîm oşti moschiceşti, să ias<ă>, că nici veziriul nu ştiia ce or hi făcut.

165. Acéstea toate au priimit moscalii să dea turcilor şi altele multe, carele nu le poate înşira condeiul mieu.

Şi au dat moscalii zălog la turci pre Şefer şi pre feciorul lui Şeremet, pîn` s-or plini acéstea toate. Şi aşea să audziia să hie dat şi veziriului 800 pungi bani gata.

GLOSAR

A

abiruire, s.f. – biruinţă
aciiaşi, adv. – imediat, îndată
acoperi, vb. – a îndeplini
adaos, s. n. – majorare
adeverit, adj. – adevărat, arătat, dovedit, real, concret
adins, prep. – întru
afurisaniie, s.f. – anatemă; blestem
agă, s.m. (pl. *agi*) – ofiţer, demnitar
agiutori, vb. – a ajuta, a susţine, a proteja
aiave(a), adj., adv. – clar, lămurit, evident
alenşig, s.n. – duşman
ameliţa, vb. – a menţiona, a pomeni în treacăt
amintrelea, adv. – altminteri
aorea, adv. – uneori
Apar, s. n. – Vărsător (constelaţie)
apăra, vb. – a opri, a interzice
apărătură, s.f. – apărare, protecţie
apleca, vb. – a alăpta; a hrăni
apuca, vb. – a învăţa, a prinde
Araclie (*Eraclie*), s. pr. – împărat bizantin din dinastia heracleană (sec. al VII-lea)
arete, s.m. – berbec (animal), maşină de război pentru a dărâma zidurile
areti, s.f.– virtute
arhiereu, s. m. – cleric superior
arsă, s.f. – jertfă
astară, adv. – astă-seară, deseară
astreinat, adj. – înstăinat, îndepărtat
au, conj. – sau
axion, s.n. – imn religios care se cânta la înscăunarea domnitorilor

B

basn, s.n. – născocire, scornitură, minciună
batealişte, s.f. – loc de bătut (cu mlăciul), arie, bătătură, loc bătătorit
băga în fiară, loc. vb. – a întemniţa, a aresta
blazni, vb.– a (se) sminti, a (se) rătăci
blămu, vb. imper. 1pl. – să mergem
bogonoseţ, adj. – cu frica lui Dumnezeu
boiarin, s.m. – conducător al unei adunări
brehăi, vb. – a lătra
bucin (*bucium*), s.n. – instrument muzical de suflat
buiac , adj. – nepriceput; smintit, nebun
buiecie, s.f. – trufie, îngâmfare, nebunie
buiguire, s.f. – tulburare la minte
bunătate – s.f. – binefacere

C

ca acela, loc. adj. – grozav, neobişnuit
Caffa, s. pr. - Caffa
caftan, s.n. – mantie lungă cu care era îmbrăcat domnitorul la înscăunare; *a îmbrăca* ~ (expr.) a fi învestit domn
cale-făcătoriu, s.m. – călător
Caloioan s. pr. – Ioan V Paleologul; de fapt, este vorba despre Manuil III, împărat al Trebizondei (în textul slav apare această eroare). Ioan Caloioan îi va succeda la domnie
cap, s.n. – capitol, sfârşit, capital, căpetenie
capegiu (*capigi – başa*) s.m. – demnitar turc, însărcinat cu înscăunarea sau destituirea domnitorilor
carele era de-al şi crederea, expresie adj. – credibil, verosimil
catastih, s.n. – condică, registru
catihism, s.n. – carte care cuprinde o expunere sumară a principiilor religiei creştine
căi, vb.– a regreta, a (se) pocăi, a-(şi) recunoaşte vina
căimăcan, s.m. – locţiitor al domnului

cătiliru (*cătelin*), adv. – cu încetul
cândai, adv. – cumva, poate
ce, conj. – de aceea
cerca, vb. – a încerca; a cerceta; a căuta
certa, vb. – a pedepsi; a pretinde, a revendica
chedz, s.m. – piază (rea); augur; prevestire
chelşugel, s.n. – bani de cheltuială; sumă mică de bani
chiar, adv., adj. – limpede, clar; curat
chindie, adv., s.f. – înainte de apusul soarelui
chit, s.m. – balenă
chiucer (*clucer*) s.m. – boier însărcinat cu aprovizionarea curţii domneşti
chivernisi, vb. – a conduce
cicea, adv. - aici
cine, pron. rel. – pe care
cineş(i), pron. nehot. – fiecare
cislă, s.f. – zodie; carte din Vechiul Testament; număr; contribuţie fiscală
ciudă, s.f. – minune
Cladova, s. pr. - orăşel în fosta Iugoslavie, în dreptul oraşului Turnu-Severin
clăti, vb. – a (se) mişca, a (se) tulbura, a (se) cutremura
clucsă, s.f. – cursă, capcană
cocon, s.m. – prunc, flăcău, tânăr
colac, s.m. – dar, cadou, plocon
comişăl, s.m. – slujbaş la grajdurile domneşti
cu asupră, loc. adv. – cu dobândă, cu prisosinţă
cu dereptul, loc. adv. – pe drept, corect
cum, conj. – că
cumândare, s.f. – jertfă, pomenire, pomană
cumineca, vb. – a (se) împărtăşi
cunoaşte , vb. – a-şi da seama
cununa, vb. – a încununa
cura, vb. – a şterge, a curăţa
curs, s.n. – desfăşurarea (derularea) evenimentelor, istorie

curte, s.f. – totalitatea persoanelor cu funcţie înaltă la palatul unui suveran

D

da (*cu tunurile*), vb. – a trage (cu tunurile)
dajdie, s.f. – dare, bir
dascăl, s.m. – dascăl, povăţuitor, învăţător, iniţiator
dărâia, vb. – a zgâria
de, prep., conj – despre; încât
deaca, conj. – dacă, după ce
de-a firea, loc. adj. – nobil, de neam ales
de doauori num. adv. – de două ori
delunga, vb. – a se depărta
deni, sf. – zile
descălecat, s.n. – întemeiere de ţară
despuietoriu, s.m. – stăpân
deşerta, vb. – a distruge, a devasta, a pierde timpul, a întreprinde ceva în zadar
deşertie, s.f. – pagubă
deştinde (deştinge), vb. – a (se) coborî
diiată, s.f. – testament
dijmariu, s.m. – încasator de dijme
Dion, s. pr. – Dion Cassius, istoric grec, născut la Niceea în 155 (?) . Lucrarea sa, *Historia Romana,* cuprinde evenimentele de la Aeneas până în anul 229
divan, s.m., – sala de consiliu a curţii, judecată
dorobanţ, s.m. – infanterist, mercenar
dosadă, s.f. – neplăcere, necaz, pedeapsă
Dragovici, s.pr. – Dragosević, fiul lui Dejan şi al Teodorei, frate cu Iovan Dragaš
dulce-vrea, vb. – a binevoi
dumeasnic, adj. - domestic
dupre, prep. – după
dvornic (*vornic*), s.m. – rang boieresc; om care avea în grijă problemele justiţiei şi ale curţii domneşti

E

Edom (*Idumeea*), s. pr. – regiunea sudică din vechea Palestină, locuită de Edomiţi. Distrugerea ei este prorocită de Ieremia (v. *Ieremia, 49)*

eftinşig (*eftenşug*), s.n. – îndurare, milă

Enea Silvie, s. pr. – Enea Silvio Piccolomini

Evandru (*Ivantie*), s. pr. – împărat imaginar

F

face, vb. – a realiza, a executa; ~ *iscălitura (cuiva*), loc. vb. – a falsifica o semnătură; ~ *marţ (mirţ) pe cineva*, loc. vb. – a despuia, a păgubi

făţărie, s.f. – părtinire

feredeu, s.n. – vas de baie, copaie

fericire (*fericăciune*), s.f. – fericire

fiastră, s.f. – fiică vitregă

fiitor, adj., s.n. – viitor

finic, s.m. – palmier (sau curmal)

fire (fiire, hire), s.f. – natură, substanţă

fison, s. pr. – fluviu care izvorăşte din rai, conform legendei

Flah, s. pr. – Flaccus L. Pomponius, legatul Moesiei

G

gadină, s.f. - animal

Galata, s. pr. – cartier din Constantinopol, locuit de comercianţii genovezi

găta, vb. - a pregăti

genune, s.f. – mare, abis, adâncime

ghiunghia, vb. – a ucide, a distruge; a da pierzării, a (în)junghia

gingină, s.f. – gingie

giudeţ, s.n. – judecată, proces

giurui, vb. – a promite, a făgădui

gligan, s.m. – mistreţ, porc sălbatic
gloată, s.f. – poporul de rând (în opoziţie cu boierii), mulţime de oameni, adunare sinagogă, familie, copii ai unei familii; cohortă
gomer, s.m. – unitate de măsură pentru capacităţi
greu, adj. – făţiş
greuime, s.f. – greutate, dificultate
grijui, vb. – a avea grijă, a pregăti
grosime, s.f. – mulţime
grozăvi, vb.– a (se) urâţi

H

haraci, s.n. – bir, tribut plătit porţii otomane
hasnă, s.f. - folos
hatman, s.m. – comandant suprem al unei armate
hârâie, s.f. – taxă depusă în proces pentru obţinerea titlului executor
hârb, s.n. – vas spart, lucru vechi, lipsit de valoare; vechi, stricat
historic, s.m.- istoric
hitlean, s.m. – diavol
holm, s.n. – dâmb, colnic, deal
hrabor (*hrabol*), adj. – viteaz, dârz, tenace
huli, vb. – a batjocori, a ocărî
hvală, s.f. – fală, pompă

I

ieftinătate, s.f. – îndurare, milă
io, adv. – unde
Ioan Ţeţu, s. pr. – Ioan Tzetzes, poet şi filolog bizantin (circa 1120-1183), autor al lucrării *Cartea istoriilor*, cuprinzând 12.674 de versuri
i pol (sl.) – şi jumătate
i proci (sl.) – ş.a.m.d.; etc
iscusit, adj. – plăcut
ispăşeniie, s.f. - mântuire
ispitaite pisaniia (sl.) expr. – cercetaţi scripturile

ispravnic, s.m. – administrator
iuvi, vb. – a (se) arăta, a (se) dovedi
izop (*iso, adogaci*), s.m. – plantă exotică, ulei cu proprietăţi antiseptice extras din frunzele acestui arbust
izvod, s.n. – document scris
izvoditor, s.m. – creator (relig.)

Î

îmă (*imă*) s.f. – mamă
îmbe, num. col., f. – amândouă
împărţitură, s.f. – împărţire, diviziune, hotar
împeliţare, s.f. – întrupare
împle, vb. - a împlini
împregiurstare, s.f. – circumstanţă
împreuna, vb. – a (se) aduna la un loc, a (se) întâlni
în, prep. – la, după
în alean (*de alean*), loc. adv. – împotrivă
încâlcit, s.n. – împletire, amestec
începătură, s.f. – început
încredinţa, vb.– a presta
îndărăpta, vb. – a da înapoi, a se retrage
îngreca, vb. – a însărcina, a lăsa gravidă
întru, prep. – în
într-u(n) chip, loc. adv. – deopotrivă, la fel, fără deosebire
întru protivă, loc. prep. – pe măsura, în conformitate
învălui, vb. – a nu da pace; a nelinişti
învăţa, vb. – a da sfaturi
învermănoşa, vb. – a se umple de viermi
învince (învinge), vb. – a birui, a înfrâna

J

jăcaş, adj. – jefuitor
Jicmon, s. pr. – Sigismund de Luxemburg (1387-1437) sau Zsigmont (mgh)

judeţ (*giudeţ*), s.m., s. n. – judecător; judecată, proces

K

Kraljevič, s. pr. – fiul craiului; Vukaşin a fost cântat în baladele sârbeşti ca Rolland, "nepotul" lui Carol cel Mare

L

la, vb. – a (se) spăla
lazur, s.n. – smalţ, vopsea albastră
lăcuire, s.f. – convieţuire
lăcuită, s.f. – locuinţă, adăpost
lăsa, vb. – a ierta, a părăsi, a renunţa, a porunci, a dispune, a îngădui, a permite; cu refl. pas. - a fi lipsit de
lăsa cuvântul, loc. vb. – a hotărî; a dispune; a da ordin
lăsăciune (a păcatelor), s.f., – iertare (de păcate)
lăută, s.f. – instrument muzical cu coarde
lepăda, vb. – a alunga, a goni, a scoate; a (se) lăsa de ceva, a părăsi ceva
letopiseţ, s.m. – cronică, scriere în care evenimentele sunt înregistrate în ordine cronologică
limbă, s.f. – neam, popor
liubov, s.n. – iubire, dragoste
logofăt (*de visterie*), s.m. – secretar (de vistierie)
lotru, s.m. – hoţ, tâlhar, răufăcător
lovi, vb. – a ataca
lucoare, s.f. – lumină
lucru, s.n. – faptă, eveniment
luneca, vb. – a greşi

M

macar (*măcar*), adv., conj. – chiar (şi); fie
Macaron, s. pr. – ostrov imaginar
mai cu dinadinsul, loc. adv. – înadins

mai vârtos, adv. – cu atât mai mult
Maramorăş, s. pr. – Maramureş
margine, s.f. – hotar, zonă de frontieră
maştehă, s.f. – mamă vitregă
măiestru, s.m. – învăţat, înţelept
mărat, adj. – sărman, nenorocit
mâlcomire, s.f. – linişte
mâşcoi, s.m. – măgar
measer, s.m. – sărac
me(a)serătate, s.f. - sărăcie
megiiaş, s.m. – vecin
meni, vb. – a prevesti, a hotărî, a sorti
mesti, vb. – a oferi, a încredinţa
milcui, vb. – a implora milă, a (se) ruga fierbinte; a (se) milostivi
milui, vb. – a oferi (cuiva) din milă; a da de pomană
mirosenie (mirismă), s.f . – miros, mireasmă
mişel, adj., s.m. – sărac, slab, nenorocit; umilit, smerit, vrednic de plâns
mnogo leato (sl.) – "la mulţi ani !"
molitvă, s.f. – rugăciune; termen de reverenţă folosit pentru un membru al clerului
moş, s.m. – străbunic, bunic
moşan, s.m. – moştenitor, succesor
moşie, s.f. – ţară natală, patrie, pământ
*mozavir*ă, s.f. – calomnie, defăimare
mulţie, s.f. – mulţime
murgui, vb. – a protesta
mutător, adj. – schimbător, nestatornic, labil

N

nagomudru (*negomudru*), adj., s.m. – om gol; înţelept
năemi, vb. – a angaja cu plată; a tocmi
nărod (norod), s.n. – popor, gloată; clase sociale de jos
neam, s.n. – popor păgân (în sens biblic, în opoziţie cu poporul lui Israel)

Necopoe (Necopoia), s. pr. – Nicopole
neprieten, adj., s.m. – duşman
neştine, pron. nehot. – cineva, careva; oarecare
nevoi, vb. – a (se) strădui
nice dănuvară (*dănăoară*), loc. adv. – niciodată
nime(*a*), pron. nehot. – nimeni
niştotă, s.f. – nevoie, trebuinţă, nenorocire, nefericire

O

obârşi, vb. – a duce o acţiune până la sfârşit
obicină, s.f. – obicei
obidă, s.f. – durere
obidui, vb. – a plânge, a suspina
oblastie, s.f. – cârmuire, stăpânire, suveranitate
oblici, vb. – a afla, a dezvălui, a da pe faţă; a înfrunta
oborî, vb. – a doborî
ocenaş, s.n. – rugăciunea domnească T*atăl nostru*
ocină, s.f. – moşie, pământ moştenit
ocropi, vb. – a stropi, a uda, a spăla
Odriiu, s. pr. - Adrianopol
olac, s.m. – ştafetă, curier
olecăi, vb. – a (se) jeli, a (se) văita
oltar, s.n. – altar
Omir, s. pr. – Homer, autor antic al epopeilor Iliada şi Odiseea
op, s.n. (*folosit eliptic*) – trebuie, este necesar
opreală, s.f. – arestare, oprire, reţinere în închisoare
orbu, adv. – orbeşte, prosteşte
organ, s.n. – instrument muzical
osăbire, s.f. – deosebire
osârdie, s.f. – ardoare, zel, râvnă, străduinţă
ot, prep. (sl.) – de la, din
otecinic, s.n. – pateric

P

panzehr (*padzerh*), s.m. – piatră preţioasă din poveştile arabe
paretisis, s.f.– abdicare dintr-o funcţie ecleziastică
pavăţă, s.f. – pavăză
pesteală, s.f. – întârziere
pesti, vb. – a zăbovi, a întârzia
peveţ, s.m. – cântăreţ la biserică, la templu
picior, s.n. – unitate de măsură cam de 3 – 4 dm.
picui, vb. – a ochi, a ţinti
pinara, s.f.– cârtiţă
pizmaş, adj. – invidios
plod - *aducătoriu* , adj. – rodnic, roditor
poblican, s.m. – eretic, necredincios
pocrov, s.n. – pânză (postav) cu care se acoperă un vas sfânt
Pocutiia, s. pr. – Pocuţia; teritoriu din jurul cetăţii Haliciului în Galiţia de S-V, cuprinsă între Prut, Nistru, Ceremuş
podan, s.m. – supus
pogorâre, s.f. – coborâre (limbaj bisericesc)
pogorî, vb. – a coborî, a descinde
pogribanie (*pogrebanie*), s.f. – înmormântare
pohtă, s.f. – dorinţă
pol, s.m. – jumătate
politiie, s.f. – mulţime, popor; viaţă; comportament
pomană, s.f. – pomenire, întristare, comemorare
ponoslui, vb. – a dojeni, a ocărî
posledui, vb. – a urma, a respecta
postelnic, s.m. – membru al sfatului domnesc care organiza audienţele la domnitor
posuşlanie, s.f. – supunere, ascultare
posuşlin, s.m. – slujitor mănăstiresc
povoi, s.n. – puhoi; revărsare mare
povoaţă, s.f. – povaţă, sfat
praznicu, s.n. – sărbătoare
pravednic, s.m. – om bun, drept, cinstit; bun credincios
pravoslavnic, s.m. – ortodox
prăvi, vb. – a privi, a vedea
prădat, s.m. – prizonier, captiv

pre, prep. – pe
preastavlenie, s.f. – moarte
premare, adj. – prim, dintâi
premeni (*primeni*), vb. – a (se) schimba, a înlocui
premodru, adj. – preaînţelept
prepune, vb. – a bănui
prepus, s.n. – bănuială, suspiciune, intrigă
prespre (prespe, priste, pristi), prep. – peste
price, *pritce*, s.f. – împotrivire, ceartă, pricină; pildă
pricestui, vb. – a (se) împărtăşi
pricolici, s.m. – strigoi
prihană, s.f. – necuviinţă
prilăsti, vb. – a înşela
prileji (preleji), vb. – a (se) întâmpla
prilejire, s.f. – ajutor susţinut, îngrijire
pristol, s.n. – masa din mijlocul altarului
proclet, adj. – blestemat, anatemizat
propoveadnic, s.m. – propovăduitor
prorocestvui, vb. – a proroci
prostac (*prost)*, adj. – simplu, de rând, umil
psalom (*psalm*), s.m. – compunere poetică biblică, cântare cu caracter religios
pune (la) dzi, loc. vb. – a fixa termenul unui proces
pustinie, s.f. – pustie, pustiu

R

răcodelie, s.f. – muncă manuală, lucru de mână
rădica, vb. – a înălţa la rangul de domn
rămâitor, adj., s.m. – prisos, statornic, care se desparte
rămâne de dânsul, loc. vb. – a lăsa moştenire
rămâne pe cineva, loc. vb. – a câştiga un proces, a face pe cineva să piardă un proces
răpăosat, adj., s. m. – răposat, defunct
răpştă, s.f. – mustrare, dojană

răsipă, s.f. – dezastru, distrugere, prăbuşire, sfărâmare
răvaş, s.f. – listă (dată de domnitor) cu cei chemaţi să stabilească dreptul la o proprietate
răzsunare, s.f. – veste, zvon, ecou
Râm, s. pr. – Roma; Imperiul roman
râmlenesc, adj. – latinesc, latin, roman
rând, s.n. – stare a lucrurilor, rânduială, obicei, fel, rost
râpşti, vb –a dojeni, a cârti
ripidă, s.f. – evantai liturgic; obiect folosit în altar
rod, s.m. – familie; neam, seminţie; fruct; folos, avantaj
rost, s.n. – gură
rost cătră rost, loc. adv. – prin comunicare directă; oral

S

sacalaş, (*săcălaş*) s.n. – tun mic
samavoliie, s.f. – libertatea de a lucra, de a acţiona fiecare după voia lui
samă, s.f. – socoteală, calcul, justificare (financiară), fel, soi, număr, evidenţă
săbor (*sobor*), s.n. – adunare de arhierei, sinod, adunare a călugărilor într-o mânăstire, obşte, întrunire
săbornic (*sobornic*), adj. – de sobor, care ţine de sobor, ecumenic
sădui, vb. – a sudui
sămălui, vb. – a socoti, a aprecia
sămeţie, s.f. – mândrie, fală, trufie, orgoliu
sămna, vb. – a simboliza
sărăcie, s.f. – starea de văduvă şi de orfan
săva(i), conj. – măcar, chiar, dacă
sâială, s.f. – sfiială
sâlă, silă, s.f. – constrângere, forţă, putere, silinţă, sârguinţă
sângur, adj. pron. – însuşi
scaun, s.n. – tron, reşedinţă domnească
scăpa, vb. – a pierde (în expr. *a se ~ de*)
scârbă (*scrâbă*), s.f. – întristare, mânie, necaz
schimosit, adj. – respingător

scoabă, s.f. – piesă metalică cu capetele îndoite în unghi drept, folosită pentru a fixa între ele piesele din lemn
scripi, vb. – a sclipi, a străluci
scula, vb. – a începe (a (se) hotărî să înceapă) o acţiune
semenţie, s f. – neam, rudenie, grad de rudenie
Sever, s. pr. – Lucius Septimius, împărat al romanilor între 193-211
sferesc, adj. – cosmic, sferic; care aparţine sferei
sii (săi), vb. – a (se) sfii, a (se) ruşina; a (se) teme, a (se) feri
silişte, (*sălişte*), s.f. – vatra satului, loc de casă, loc necultivat, păşune
silţă, s.f. – cursă, laţ, capcană
Sion, s. pr. – munte lângă Ierusalim
slobo(d)zi, vb. – a (se) elibera, a îngădui, a permite
slobozie, s.f. – voie, permisiune
slovesnic, adj. – elocvent
slugeriu, s.m. – boier însărcinat cu aprovizionarea cu carne şi lumânări
smearin, s.m. – cel care este smerit
sminteală (*smântă*), s.f. – greşeală, prejudiciu, pagubă, abatere, rătăcire
socotitor, s.m. – cercetaş, observator
soroc, s.n. – fază, perioadă
soţie, s.f. – tovărăşie, însoţire, societate religioasă
sparge, vb. – a risipi, a împrăştia; a distruge, a încălca
spăşenie, s.f. – mântuire
spăşitor, adj. – mântuitor
spiţă, s.f. – grad de rudenie
Sraţimir, s. pr. – ţarul Vidinului
stat, s.n. – statură, înălţime a corpului, înfăţişare
stătător, adj. – valabil, permis
stepenă, s.f. – treaptă, grad de rudenie, rang
stolnic, s.n. – mare boier, însărcinat cu supravegherea mesei domneşti
strămbătate, s.f. – nedreptate, fărădelege
Streleţ, s. pr. – Săgetător (constelaţie)
stridi, vb. – a (se) ruşina
strigă, s.f. – strigoaică
strinsură (strunsură), s.f. – agoniseală, constrângere, presiune
sudui, vb. – a ocărî, a certa
surlac, s.m. – cântăreţ din surle

sveti, adj., s.m. – sfânt
svineaţă, s.f. – puşcă cu cremene

Ş

şagă, s.f. – glumă
şchiau, s.m. - bulgar
şerb, s.m. – rob
şumă, s.f. - rezumat

T

tălhui, vb. – a tâlhări
tâmpi, vb. – a (se) toci
târvelişte, s.f. – loc de călcat în picioare, arie
ticălos, adj. – sărman, nenorocit
tocma, adv. – tocmai, chiar
tocm(e)ală, s.f. – învoială, acord, rânduială bisericească, tipic, dispoziţie, ordin, normă, regulă
tocmi, vb. – a rândui, a pune la cale, a aranja, a ordona, a statornici, a forma, a constitui.
tocmire, s.f. – armonie, ordine
trapezăriie (trepăzare), s.f. – sală de mese la mânăstire
Trapezonda, s. pr. – Trapezunt
trăbăcie, s.f. – maşină de război care lansa pietre, catapultă
tvoreţ, s.m. – tovarăş
Temerlau, s. pr. – Timur-Senk (Timur cel şchiop), descendentul marelui clan mongol al lui Ginghiz-Han

Ţ

Ţalapie Musulman, s. pr. - Suleiman Celebi, fiul lui Baiazid
ţiitoriu, s.m. – stăpân, domnitor
ţineare, s.f. - îndeletnicire

U

ug (pl. *ughi),* s. m. – galben unguresc
ulta, vb. – a uita
urariu, s.m. – fâşie lungă de stofă, cu dimensiunile de 3,5 – 4 m x 0,15 m, pe care diaconul o poartă deasupra stihariului
Uriasa, s. pr. – Batseba, nevasta lui Urie, care va deveni nevasta lui David şi mama lui Solomon
următor, s.m. – urmaş, succesor
urni, vb. – a îndepărta
urzit, s.n . – întemeiere, fondare
urzitură, s.f. - temelie
uşeriu, s.m. – uşier

V

Vavilon, s. pr. – Babilon, important centru economic, cultural al lumii antice, aşezat pe malul Eufratului
vădi, vb. – a acuza, a învinui
vărsat, adj. – turnat
vâlvă, s.f. – glorie, renume, faimă, veste
vecinic, adj. – veşnic
vederos, adj. - văzător
vel-viestier, s.m. – rang, boier responsabil cu finanţele ţării
via, vb. – a trăi
viers, s.n. – cântec, glas
visteriu, s.n. – comoară, tezaur
viţă, s.f. – şuviţe, fir
Voaneserie , s. pr. – Înălţarea Domnului
voinic, s.m. – ostaş, tânăr, flăcău
volnic, adj. – liber, capabil, apt
volnicie, s.f. - nesupunere
voroavă, s.f. – vorbă, discuţie, convorbire
vreavă, s.f. – plângere
vrevi, vb. – a cârti, a murmura

Z

zavistnic, adj, s.m. – intrigant, bârfitor, invidios
zăbavă, s.f. – răgaz, petrecerea timpului; întârziere
zăcătură, s.f. – cântare dintr-un instrument muzical
zălog, s.n. – chezăşie, garanţie, amanet
zămisli, vb. – a naşte
zăticni, vb. – a opri, a împiedica
zgău, s.n. – pântece, rărunchi, măruntaie, piept, uter
zice, vb. – a cânta
Ziditoriu, s.m. – Creatorul; Dumnezeu (termen religios)
zisă (dzisă), s.f. – poruncă, legământ, lege
zlobiv, adj. – răutăcios, nebun, rău
zmăcinare, s.f. – chin, tortură

Surse

1. *Alexandria în literatura românească. Noui contribuţii* (Studiu şi text) de N. Cartojan, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1922;
2. Antim Ivireanul, *Opere*, Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1972;
3. *Biblia 1688*, Pars I, *Genesis*, Editura Universităţii "Al. I. Cuza", Iaşi, 1995;
4. Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea sau giudeţul sufletului cu trupul,* text stabilit, traducerea versiunii greceşti, comentarii şi glosar de Virgil Cândea, Editura Minerva, Bucureşti, 1990;
5. Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică,* Editura Junimea, Iaşi, 1988;
6. * * *, *Carte românească de învăţătură,* 1646, Ediţie critică de Andrei Rădulescu & Colectivul pentru vechiul drept românesc al Academiei R.P.R., Editura Academiei R.P.R., 1961;
7. *Cărţile populare în literatura românească,* vol. I-II, ediţie îngrijită de Ion C. Chiţimia şi Dan Simonescu, Editura pentru Literatură, 1963;
8. Coresi, *Liturghier* [*Liturghierul lui Coresi*], text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1969;
9. Miron Costin, *Opere,* ediţie critică, studiu, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958;
10. Miron Costin, *Opere alese,* texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967;
11. * * *, *Crestomaţie românească. Texte de limbă literară,* alese şi adnotate de Ştefan Munteanu, Doina David, Ileana Oancea şi Vasile D. Ţâra, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978;

12. * * *, *Crestomaţie de literatură română veche,* coordonatori Ion C. Chiţimia şi Stela Toma, vol. I-II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 1989;
13. * * *, *Crestomaţia limbii române vechi* (1521-1639), vol. I, sub coordonarea lui Alexandru Mareş, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994;
14. *Cronicari munteni.* Texte selectate, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970;
15. *Cronicari munteni,* selecţia şi glosar Anatol Ghermanschi,studiu de Dan Horia Mazilu, Editura Militară, Bucureşti, 1988;
16. * * *, *Documente şi însemnări româneşti din sec. al XVI-lea,* Text stabilit şi indice de Gh. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alex Mareş şi Alexandra Roman – Moraru, Introducere de Alexandru Mareş, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1979;
17. * * *, *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, vol. VI (1566-1570), vol. îngrijit de Ştefan Ştefănescu şi Olimpia Diaconescu, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1985;
18. Dosoftei, *Psaltirea în versuri,* 1673, ediţie critică de N.A. Ursu cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfinţitul Justin Moisescu Arhiepiscopal al Iaşilor şi Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Tipografia Centrului Mitropolitan Iaşi, 1974;
19. B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni,* vol. I, Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983;
20. Mihail Moxa, *Cronica universală,* ediţie critică, studiu, note şi indici de G. Mihăilă, Editura Minerva, Bucureşti, 1989;
21. Ion Neculce, *Opere,* ediţie şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1982;
22. *Noul Testament (de la Bălgrad),* Editura Mitropoliei Alba Iulia, 1988;
23. * * *, *Pagini de limbă şi literatură română veche,* Texte alese, prefaţă şi note de Boris Cazacu, Editura Tineretului, Bucureşti;

24. *Palia de la Orăştie 1581-1582*, Text, facsimile, indice, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968;
25. * * *, *Poezie veche românească,* antologie de Mircea Scarlat, Editura Minerva, Bucureşti, 1985;
26. *Psaltirea slavo-română* (1577) în comparaţie cu *Psaltirile coresiene,* text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1976;
27. *Psaltirea Scheiană,* ediţie îngrijită de I.A. Candrea, Atelierele Grafice Socec & Co, Bucureşti, 1916;
28. Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* Texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967;
29. Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva Catihismului calvinesc,* Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1984;

Bibliografie generală

1. Alexianu, Al. *Istoria poeziei române, de la 1570 la 1830,* vol.I (1570-1710), vol.II (1710-1768), Editura “Porto-Franco”, Galaţi, Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 1993;
2. Cazacu, Boris, *Pagini de limbă şi literatură veche*, Editura Tineretului, 1964;
3. Cândea, Virgil, *Raţiunea dominantă,* Editura Dacia, Cluj, 1979;
4. Chivu, Gheorghe, *Consideraţii asupra limbajului bisericesc actual,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997;
5. Chivu, Gh., Costinescu, Mariana, *Bibliografia filologică românească,* sec. al XVI-lea, Editura. Academiei R.S.R, Bucureşti, 1974;
6. Costinescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, Zgraon, Florentina, *Dicţionarul limbii române literare vechi* (1640-1780), Termeni regionali, Bucureşti, 1987;
7. Coteanu, Ion, *Româna literară şi problemele ei principale,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961;
8. Coteanu, Ion, *Stilistica funcţională a limbii române,* Editura. Academiei, R.S.R, Bucureşti, 1973;
9. Cvasnîi Cătănescu, Maria, *Limba română. Origini şi dezvoltare,* Studiu, antologie de texte româneşti vechi, explicaţii, glosar şi bibliografie, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996;
10. Densusianu, Ovid, *Istoria limbii române,* I, II, ediţie, îngrijită de J.Byck, Bucureşti, 1961;
11. Dimitrescu, Florica, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973;
12. Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului - ieri şi azi,* Editura Clusium - Logos, 1995;
13. Gheţie, Ion şi Mareş, Alexandru, *Graiurile dacoromâne în sec. al XVI-lea,* Editura. Academiei R.S.R, 1974;

14. Gheţie, Ion şi colectivul, *Texte româneşti din sec. al XVI-lea,* Editura. Academiei, R.S.R, Bucureşti, 1982;
15. Gheţie, Ion şi Mareş, Al., *Originile scrisului în limba română,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985;
16. Gheţie, Ion şi colectivul, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780),* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997;
17. Giosu, Ştefan, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic,* Editura Ştiinţifică, 1973;
18. Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române,* Editura Junimea, Iaşi, 1980;
19. Mazilu, Dan Horia, *Proza oratorică în literatura română veche,* I-II, Editura Minerva, Bucureşti, 1986-1987;
20. Mazilu, Dan Horia, *Recitind literatura română veche,* partea I, *Privire generală,* Editura Universităţii, Bucureşti, 1994;
21. Mihăilă, G., *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi,* Editura Minerva, 1972;
22. Mihăilă, G., *Dicţionar al limbii române vechi (Sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI),* Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1974;
23. Moraru, Mihai şi Velculescu, Cătălina, *Bibliografie analitică a literaturii române vechi,* sub îngrijirea lui I.C.Chiţimia vol.I: *Cărţile populare laice*; partea I-II, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1976, 1978;
24. Munteanu, Eugen, *Studii de lexicologie biblică,* Editura Universităţii "Al. I. Cuza", Iaşi, 1995;
25. Munteanu, Ştefan şi Ţâra Vasile, *Istoria limbii române literare,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978;
26. Negrici, Eugen, *Antim, logos şi personalitate,* Editura Minerva, Bucureşti, 1971;
27. Puşcariu, Sextil, *Limba română*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976.
28. Rosetti, Al., Cazacu, Boris, Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*, vol.I, *De la origini până la începutul sec. al XIX-lea,* ed. a II-a revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, 1971;

29. Tănăsescu, Manuela, *Despre "Istoria Ieroglifică",* Editura "Cartea Românească", Bucureşti, 1970;
30. Ţepelea, Gabriel şi Bulgăr, Gh., *Momente din evoluţia limbii române literare,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973;
31. Ursu, N. A., *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti,* Editura Ştinţifică, Bucureşti, 1962.